

Socialdepartementet

Rapport från Sveriges regering om åtgärder för genomförande av bestämmelserna i Europarådets konvention om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet

1. Inledning

I Sverige ägnar sig regeringen åt ämnet för konventionen om förebyggande och bekämpning av våld mot kvinnor och av våld i hemmet (nedan *konventionen*) på flera olika politikområden, mest kraftfullt i sin jämställdhetspolitik, med det övergripande målet, som är förankrat hos riksdagen, att kvinnor och män ska ha samma makt att forma samhället och sina egna liv. Den nationella jämställdhetspolitiken, som omfattar sex delmål, beskrivs i regeringens skrivelse Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid (skr. 2016/17:10). Sedan 1994 har ett viktigt delmål i denna politik gällt våld mot kvinnor enligt 1992 års allmänna rekommendation nr 19 från Förenta nationernas kommitté för avskaffande av diskriminering av kvinnor och 1993 års deklARATION om avskaffande av våld mot kvinnor från generalförsamlingen.

Enligt det nuvarande delmålet ska mäns våld mot kvinnor upphöra, och kvinnor och män, flickor och pojkar, ska ha samma rätt och möjlighet till kroppslig integritet. I Sverige är *mäns våld mot kvinnor* ett sammanfattande begrepp som avser alla slags fysiskt och psykiskt våld och hot om våld mot kvinnor och flickor, inklusive sexuellt våld, hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Vidare inbegriper begreppet kommersialisering och exploatering av kvinnokroppen i medier, pornografi och reklam som syftar till att reproducera föreställningar om kvinnors underordning (prop. 2005/06:155, skr. 2016/17:10).

Följaktligen ligger uppfattningarna och målen i Sveriges jämställdhetspolitik i stort sett i linje med dem i konventionen.

I Sverige trädde konventionen i kraft den 1 november 2014 efter att ha godkänts av riksdagen den 27 maj och ratificerats den 1 juli samma år. Vid en genomgång av svensk lagstiftnings och rättspraxis förenlighet med konventionen konstaterade regeringen att det var nödvändigt att föreslå lagändringar för att utvidga möjligheten att besluta om kontaktförbud i fall då de berörda parterna har en gemensam fast bostad, att införa bestämmelser i brottsbalken mot äktenskapstvång och mot att genom vilseledande förmå någon att resa utomlands i syfte att personen genom tvång ska förmås att ingå äktenskap samt att ytterligare begränsa möjligheterna att erkänna äktenskap för personer under 18 år.

Sverige förbehåller sig rätten att inte tillämpa artikel 44.3 om undantag från kravet på dubbel straffbarhet och artikel 58 om preskriptionsregler.

Arbetet med denna rapport samordnades inom Regeringskansliet av jämställdhetsenheten vid Socialdepartementet på grundval av rapporter och bidrag från Brottsförebyggande rådet, Polismyndigheten, Brottsoffermyndigheten, Sveriges Domstolar, Åklagarmyndigheten, Kriminalvården, Migrationsverket, Socialstyrelsen, länsstyrelserna och Nationellt centrum för kvinnofrid vid Uppsala universitet. Det förberedande arbetet inbegrep samråd med några av ovannämnda myndigheter och ett stort antal icke-statliga organisationer, inklusive Unizon (riksförbundet för kvinnojourer), tjejjourer och andra stödverksamheter samt Brottsofferjouren (riksförbundet för lokala brottsofferjourer).

2. Integrerad politik och datainsamling

Sverige har en feministisk regering. Det innebär att jämställdhet är avgörande för regeringens prioriteringar – i beslut och tilldelning av resurser. En feministisk regering erkänner att ojämställdhet förekommer och att detta begränsar och formar förutsättningarna för kvinnor och män, flickor och pojkar. En feministisk regering verkar för att göra skillnad i människors liv. Den politiska dagordningen syftar till att bekämpa hämmande könsroller och strukturer, så att kvinnor och män, pojkar och flickor kan nå sin fulla potential.

Enligt ett regeringsbeslut är jämställdhetsintegrering obligatoriskt vid beredning av alla regeringsbeslut. Även om beslutet omfattar allt arbete som bedrivs i Regeringskansliet, utpekas särskilt fyra centrala processer: budgetprocessen, lagstiftningsprocessen, myndighetsstyrningen samt EU-ärenden. Se även ytterligare information om regeringens jämställdhetsintegreringsprocess i avsnitt 4B1.

A. Strategier och handlingsplaner

Att bekämpa våld mot kvinnor har varit en genomgående prioritering under de tio åren före den nuvarande rapporteringsperioden. Följaktligen har det politiska angreppssättet och arbetsmetoderna utvecklats i flera steg för att ta hänsyn till lärdomar som dragits och ta itu med behov som identifierats såväl i en rad nationella översyner och utvärderingar från statliga myndigheter (t.ex. Brottsförebyggande rådet, Statskontoret och Socialstyrelsen) som i statliga utredningar och en nationell granskning (SOU 2014:49, SOU 2014:71, SOU 2015:55, SOU 2015:86, RiR 2015:13).

I november 2016 resulterade de föregående tio årens samlade erfarenheter och utvärderingar i en ny sektorsövergripande tioårig nationell strategi för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor 2017–2026, inklusive ett åtgärdsprogram för åren 2017–2020. Strategin ingår i skrivelsen ”Makt, mål och myndighet – feministisk politik för en jämställd framtid” (skr. 2016/17:10), som har överlämnats formellt till riksdagen.

Den nationella strategin inbegriper en plan för samordning, genomförande, granskning och utvärdering av politik och åtgärder för att bekämpa mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer (som är den svenska benämning som motsvarar konventionens ”våld i hemmet”), inklusive hedersrelaterat våld och förtryck samt prostitution och människohandel.

Den utarbetades med konventionen som central referenspunkt och överensstämmer i stort sett med den senare vad gäller tillämpningsområde och specifika åtgärder. I strategin konstateras även att män och pojkar kan vara offer för och kvinnor och flickor förövare av dessa former av våld (t.ex. våld i nära relationer), som till övervägande del – dock inte uteslutande – utövas av män och pojkar mot kvinnor och flickor. Särskilt betonas förebyggande arbete inriktat på män och pojkar och destruktiva maskulinitetsnormer samt behovet av att i högre grad göra män och pojkar delaktiga i insatser mot våld. Strategins fyra inbördes relaterade målsättningar

är tänkta att vägleda alla regeringens insatser på nationell och regional nivå: 1) ett utökat och verkningsfullt förebyggande arbete mot våld, 2) förbättrad upptäckt av våld och starkare skydd och stöd för våldsutsatta kvinnor och barn, 3) effektivare brottsbekämpning samt 4) förbättrad kunskap och metodutveckling. Alla insatser förväntas också utgå från nio övergripande principer, såsom respekt för de mänskliga rättigheterna, inklusive barnets rättigheter, rättigheterna för personer med funktionsnedsättning samt hbtq-personers rättigheter.

De frågor som omfattas av konventionen behandlas även genom andra planer och strategier:

I mars 2017 lanserade regeringen ett långsiktigt nationellt brottsförebyggande program, Tillsammans mot brott, inriktat på bl.a. våldsbrott mot kvinnor (skr. 2016/17:126).

Hot och våld, eller risken att bli utsatt för hot och våld, behandlas som ett allvarligt arbetsmiljöproblem i En arbetsmiljöstrategi för det moderna arbetslivet 2016–2020 (skr. 2015/16:80). Strategin innefattar konkreta åtgärder för att förbättra arbetsmiljön. År 2010 lanserade regeringen en samlad nationell strategi för alkohol-, narkotika-, dopnings- och tobakspolitiken (ANDT-politiken) 2011–2015, inriktad på narkotikarelaterat våld liksom våld som upplevs av barn som lever med vuxna som missbrukar narkotika eller lider av psykisk sjukdom (prop. 2010/11:47). Under dessa år tilldelades årligen ungefär 300 miljoner kronor för att genomföra strategin (2015 var totalbeloppet ca 260 miljoner kronor). Strategin har förnyats för perioden 2016–2020 (skr. 2015/16:86) och kommer att finansieras med närmare 200 miljoner kronor årligen.

Regeringen har en handlingsplan till skydd för barn mot människohandel, exploatering och sexuella övergrepp. Handlingsplanen för 2014–2015 uppdaterades för en ny period 2016–2018 (skr. 2013/14:91 och 2015/16:192). Den nuvarande handlingsplanen syftar till att bekämpa människohandel, sexuella övergrepp och andra typer av exploatering av barn samt bidra till det strategiska arbete som regeringen gör för att nå det jämställdhetspolitiska delmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. De åtgärder som ska göra det möjligt att nå målen i handlingsplanen har synergier med och överlappar delvis dem i andra handlingsplaner från regeringen, särskilt på området avskaffande av mäns våld mot kvinnor.

Följaktligen överlappar den tilldelade finansieringen i viss grad medel till stöd för genomförandet av denna plan. År 2017 bidrog ungefär 11 miljoner kronor till handlingsplanens genomförande.

I juli 2017 antog regeringen en nationell handlingsplan till skydd för journalister, förtroendevalda och konstnärer mot hat och hot (Ku2017/01675/D). Handlingsplanen behandlar bl.a. den särskilda natur som hot och hat som riktas mot kvinnor i dessa yrken har, liksom det faktum att kvinnor ibland är mer utsatta än män.

Ovanstående och andra nationella handlingsplaner och mandat inbegriper viktiga uppdrag till statliga myndigheter och överenskommelser med lokala och regionala myndigheter av strategisk betydelse för att stärka den lokala och regionala samordningen samt kapaciteten att bekämpa mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Exempel på sådana uppdrag är uppdraget till Socialstyrelsen sedan 2007 att fördela utvecklingsmedel (109 miljoner kronor) till kommuner, civilsamhället, landsting och länsstyrelser i syfte att öka kunskapen och kvalitetsutveckla arbetet på området våld i nära relationer och mäns våld mot kvinnor. Dessa medel används även för att upprätthålla stödet för utveckling och spridning av kunskap och erfarenheter från nationell och regional till lokal nivå. Sedan 2016 inbegriper finansieringen även insatser på området hälso- och sjukvård samt tandvård.¹ Statsbidrag till rikstäckande organisationer i civilsamhället eller organisationer som bedriver specialiserad verksamhet av riksintresse inom det sociala området på mer än en plats har också tilldelats sedan i slutet av 1990-talet. Under rapporteringsperioden uppgick sådana anslag till organisationer som bedriver arbete för att bekämpa mäns våld mot kvinnor till ca 40 miljoner kronor årligen. Regeringen har även undertecknat en separat överenskommelse med Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) om insatser för kvinnors hälsa. Ett annat viktigt exempel var det uppdrag som gavs till Kriminalvården om förstärkta insatser för våldsamma män 2013–2016 (Ju2013/04393/KRIM). Detta initiativ har sedermera införlivats i myndighetens ordinarie verksamhet.

De politiska ramverk som föregick de nuvarande planerna inbegrep även följande:

¹ Sedan 2017 har en del av de separata utvecklingsmedlen, 25 000 000 kronor, flyttats från detta anslag och införlivats i den nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor 2017–2026. Inom den nya ramen används medlen dock fortfarande för att stödja samma utvecklingsmål som tidigare.

Under mandatperioden 2006–2010 antogs tre nationella handlingsplaner för att motverka mäns våld mot kvinnor:

En nationell handlingsplan för att bekämpa mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer (skr. 2007/08:39).

En nationell handlingsplan mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål (skr. 2007/08:167).

En handlingsplan för att förebygga och förhindra att unga blir gifta mot sin vilja (skr. 2009/10:229).

Sammantaget fördelades genom dessa tre handlingsplaner 704 miljoner kronor till 107 insatser som engagerade en rad nationella myndigheter och icke-statliga organisationer.

Även om det inte fanns någon separat handlingsplan betraktade regeringen under den regeringsperiod som följde (2010–2014) våld mot kvinnor som den mest akuta jämställdhetsfrågan i sin jämställdhetspolitik 2011–2014 (skr. 2011/12:3). I linje med denna politik planerades och genomfördes åtgärder för att stoppa mäns våld mot kvinnor inom sex fokusområden: 1) nationell mobilisering och samordning av arbetet, 2) åtgärder mot sexuellt våld, 3) stärkt förebyggande arbete samt skydd och stöd till våldsutsatta kvinnor och barn som bevittnat våld, 4) förebyggande och bekämpande av hedersrelaterat våld och förtryck inklusive äktenskap mot en parts vilja 5) förebyggande insatser riktade till män och 6) insatser mot prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Fokus låg på att införliva lärdomar som dragits och arbetsmetoder som utvecklats under den föregående perioden i myndigheternas ordinarie verksamhet, varför det inte fanns någon separat handlingsplan.

Under 2012–2014 tillsatte regeringen en nationell samordnare mot våld i nära relationer. I samordnarens uppdrag ingick att verka för ökad effektivitet, kvalitet och långsiktighet i arbetet mot våld i nära relationer. Uppdraget omfattade även att verka för förbättrad samverkan mellan berörda aktörer, överväga hur förebyggande insatser skulle kunna utvecklas samt överväga hur stödet till ideella organisationer borde förstärkas. Ett slutbetänkande om samordnarens arbete lämnades i juni 2014. Genom att anta den nya nationella strategin för 2017–2026 har regeringen beslutat om

eller på andra sätt vidtagit mer än 25 åtgärder som står i direkt samband med förslag från den nationella samordnaren mot våld i nära relationer.

Åtgärderna i den nya övergripande strategin härrör även från slutsatser från en mängd utvärderingar inom ramen för uppdrag till statliga myndigheter och statliga utredningar som redovisades 2014–2015.

Samtidigt som dessa utvärderingar slutfördes och slutsatserna arbetades in i den nya tioåriga strategin, fortsatte det nationella arbetet på området med en liknande inriktning och med liknande resurstilldelning på årlig basis som under åren 2011–2014. Regeringen tilldelade 137 miljoner kronor till att bekämpa mäns våld mot kvinnor 2015 och ytterligare 138 miljoner kronor under 2016.

Som en omedelbar förstärkande åtgärd före den tioåriga strategin avsattes 2015 dock ytterligare stöd till lokala kvinnojourer: sammanlagt 425 miljoner kronor anslogs för att stödja dem under åren 2015–2019 (2015:454). Det är viktigt att notera att samtidigt som politiken och arbetet på området mäns våld mot kvinnor har utvecklats, har nya behov och prioriteringar framträtt och identifierats.

Centrala slutsatser från de många utvärderingarna på detta område som den nya tioåriga nationella strategin är avsedd att behandla och bygga vidare på inbegrep följande:

I utvärderingarna konstaterades att ett stort antal insatser har genomförts av många olika aktörer och att det i Sverige finns en ökande medvetenhet och kunskap om såväl våld mot kvinnor som metoder för stöd och ingripande. I synnerhet har initiativen gällt utbildning av olika yrkesgrupper liksom framtagning av en mångfald utbildningsmaterial och studier. Nya lagar och andra författningar inom straffrätt, hälso- och sjukvård och socialtjänst har utarbetats i syfte att skydda kvinnor och barn mot våld. Arbetet med våldsfall av myndigheter inom dessa sektorer har också blivit föremål för ökad granskning. I utvärderingarna konstaterades dock att det fortfarande finns betydande kunskapsluckor. På grund av begränsningar i tillgängliga data, datainsamlingen och systemen för uppföljning är det svårt att bedöma det samlade genomslaget för regeringens initiativ för kvinnor och barn som riskerar att utsättas för våld. Det har dock noterats att det intensiva arbete som utförts under senare år har bidragit till större medvetenhet och engagemang hos allmänheten för frågorna, vilket i sig är svårare att mäta.

Uppmärksamhet måste därför ägnas åt att kontinuerligt ta fram och utveckla lämpliga indikatorer och datainsamlingen.

En annan övergripande slutsats från de nationella översynerna och utvärderingarna avsåg behovet av stärkt styrning och samordning av arbetet på detta område på alla nivåer. Det skulle bidra till stärkt effektivitet, kunskapshantering och hållbarhet i insatser som syftar till att förebygga och bekämpa våld mot kvinnor, men skulle även främja hanteringen av konkreta utmaningar som identifierats i det pågående arbetet, såsom geografiska skillnader i det stöd som är tillgängligt för enskilda samt flera aktörers överlappande insatser på samma område med ibland oförenliga angreppssätt eller material som följd. I översynerna efterlystes även långsiktiga strategiska insatser som integreras i myndigheternas ordinarie verksamhet just för att möjliggöra bättre kunskapshantering och identifiering av effektiva arbetsmetoder och för att undvika dubblerade, parallella eller ibland motstridiga insatser eller riktlinjer. Andra områden som det konstaterades behövde stärkas var den systematiska utbildningen av yrkesverksamma, lokala och regionala skillnader i myndigheters arbete på detta område samt behovet av att bättre tillvarata bästa praxis för effektiva insatser.

Regeringen avser att följa upp dessa rekommendationer genom de nya politiska initiativen och har inrättat en gemensam ram för stärkt styrning och samordning på detta område. Vidare garanteras konsekvens och kontinuitet i arbetet genom att strategin har förankrats hos riksdagen.

En central åtgärd för att bidra till en strategisk, sammanhållen och hållbar styrning på detta område är inrättandet av en jämställdhetsmyndighet, som ska inleda sin verksamhet den 1 januari 2018. Myndigheten kommer att ansvara för uppföljning, analys, samordning, kunskap och stöd utifrån de jämställdhetspolitiska målen. Den kommer även att ha det särskilda uppdraget att hjälpa regeringen att samordna genomförandet av den nationella strategin.

B. Tilldelning av ekonomiska resurser

Den nya nationella strategin inbegriper ett åtgärdsprogram för åren 2017–2020, till vilket sammanlagt 600 miljoner kronor har tilldelats. Jämte tidigare beslutade anslag till ideella kvinnojourer, kommuner och landsting/regioner har regeringen tilldelat över 1 miljard kronor till arbete på detta område från 2015 till 2020. Det bör påpekas att detta är en låg skattning, eftersom

beloppet inte inbegriper grundfinansiering till offentliga myndigheter i till exempel rättsväsendet.²

Genom en överenskommelse med Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) tillgängliggjorde regeringen under 2015 och 2016 även omkring 1 miljard kronor per år för landstingen/regionerna i syfte att förbättra deras arbete kring sjukskrivning och rehabilitering. Här inbegreps initiativ för att identifiera och hantera ärenden då våld i nära relation är den bakomliggande orsaken till sjukskrivning. En ny överenskommelse mellan regeringen och SKL om mödra- och förlossningsvård och insatser för kvinnors hälsa 2017–2019 omfattar en årsbudget på 500 miljoner kronor, som landsting och regioner kan använda till att finansiera initiativ för att informera kvinnor om tjänster för våldsutsatta bland kvinnor i mödravården.

Specifika ytterligare belopp som tilldelats till forskning och åtgärder inom ramen för nationella handlingsplaner som bidrar på de områden som omfattas av konventionen redovisas i avsnitten 2A och 2F i denna rapport.

C. Civilsamhällets stöd

Det civila samhällets organisationer, i synnerhet kvinnojoursorganisationer, har länge gått i främsta ledet såväl för att väcka den allmänna opinionen på området mäns våld mot kvinnor genom åtgärder för ökad medvetenhet samt påverkansarbete som genom att ge aktivt stöd till våldsutsatta. Dessa viktiga bidrag och den kunskap som finns inom civilsamhället erkänns, uppmuntras och stöds av regeringen. Regeringen stöder det civila samhällets organisationer även ekonomiskt genom anslag.

Regeringen inkluderar ofta det civila samhällets organisationer i strukturerade dialoger i processen med att utarbeta nya politiska åtgärder, strategier och handlingsplaner. Det civila samhällets organisationer ges även möjlighet att yttra sig över betänkanden från statliga kommittéer och utredningar. Till exempel berörs flera dialoger med civilsamhället inom ramen för regeringens handlingsplan till skydd för barn mot

² Det bör noteras att samma statliga finansiering ibland kan stödja åtgärder som bidrar till att uppfylla målen i flera nationella handlingsplaner, på grund av den integrerade naturen hos de frågor som behandlas av konventionen och det övergripande angreppssätt som myndigheterna måste anlägga för att ta itu med våld mot kvinnor och våld i hemmet genom en rad rättsliga och sociala stödtjänster. I denna rapport har det eftersträvat att i möjligaste mån undvika dubbelrapportering av medel. Vissa angivna belopp är dock ungefärliga, och i ett fåtal fall kan samma (men mindre, begränsade) medel ha tagits med i flera skattningar på grund av den inbördes relaterade naturen hos de verksamheter som omfattas. Vidare omfattar rapporten inte grundfinansiering som tilldelats berörda nationella myndigheter eller tjänster, såsom polis, åklagare, hälso- och sjukvård, larmnummer och telefonnummer för vårdrådgivning, kriminalvård m.m. De verkliga finansieringsbelopp som bidrar till arbetet på konventionens område i Sverige är därför mycket större än vad som anges i rapporten.

människohandel, exploatering och sexuella övergrepp. Dessutom har regeringen en barnrättsdelegation bestående av civilsamhällesorganisationer och statliga myndigheter, vilken sammanträder fyra gånger per år.

På regional nivå har länsstyrelserna i Sverige i uppdrag att inom ramen för sin ordinarie verksamhet på området mäns våld mot kvinnor samverka med organisationer i civilsamhället.

På lokal nivå finns det exempel på kommuner som har bjudit in organisationer från det civila samhället att bistå i en rådgivande funktion i samband med att de utarbetar sina respektive ordinarie planer och verksamheter.

Med hänsyn till den viktiga och framträdande roll som civilsamhället spelar för att stödja sårbara personer som utsätts för våld i Sverige ger regeringen och, i förekommande fall, statliga myndigheter även professionellt stöd och hjälp, inklusive tillsyn, till organisationer i civilsamhället som åtar sig offentliga uppdrag. Civilsamhällelig verksamhet som finansieras genom statsanslag kan också omfattas av formella offentliga granskningar och föreskrifter; till exempel ingick tillsyn av ideella kvinnojourer som ett led i den nationella tillsyn som Socialstyrelsen och Inspektionen för vård och omsorg utförde 2012–2013. För närvarande ser utredningen om ett stärkt barnrättsperspektiv för barn i skyddat boende (ToR 2016:99, S 2016:08) över behovet av särskilda tillstånd för boenden för att bedriva verksamhet. Syftet med att införa ett särskilt tillstånd vore att stärka kvalitetskontrollen till förmån för offret samt att förtydliga den ideella respektive offentliga sektorns roller och ansvarsområden.

Såsom nämnts i avsnitt 2A har de uppdrag till statliga myndigheter som syftar till att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor sedan 2007 inbegripit betydande anslag till kommuner och det civila samhällets organisationer.

Utöver de 425 miljoner kronor som tilldelats för att stödja lokala kvinnojourer under åren 2015–2019 inbegriper andra exempel på statligt ekonomiskt stöd bidrag till de nationella paraplyorganisationerna för kvinnojourer, tjejjourer, ungdomsjourer och våldtäktsjourer genom Socialstyrelsen som ett led i de uppdrag som nämnts i avsnitt 2A. Här inbegrips även anslag till civilsamhällesorganisationer från Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor, Brottsoffermyndigheten och

Kriminalvården. Det finns även medel tillgängliga för icke-statliga organisationer inom ramen för regeringens uppdrag till Socialstyrelsen om utvecklingsmedel, som nämnts i avsnitt 2A, och länsstyrelserna ger anslag till icke-statliga organisationer som arbetar med hedersrelaterat våld och förtryck.

Vidare fördelar Brottsofferfonden årligen ungefär 30–35 miljoner kronor till organisationer i civilsamhället. Fonden finansieras huvudsakligen genom en särskild avgift om 800 kronor som varje person som dömts för ett brott som är belagt med fängelsestraff måste betala. Vidare betalar den som avtjänar ett straff i form av elektronisk fotboja en avgift på 80 kronor per dag, upp till högst 9 600 kronor. Fonden tar också emot gåvor. Fonden tillhandahåller grundfinansiering till lokala brottsofferjourer men tilldelar även anslag till forskare och ideella organisationer liksom till specifika verksamheter som drivs av privata eller offentliga aktörer och som kan avse allt från enkla informationskampanjer till omfattande forskningsprojekt.

D. Offentliga organ för samordning, genomförande, granskning och utvärdering

Jämställdhetsenheten, som är placerad inom Socialdepartementet, är samordningsorgan för den nya nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor. För att säkerställa samordningen av strategin och arbetet på detta område inom Regeringskansliet sammankallar enheten en interdepartemental arbetsgrupp för mäns våld mot kvinnor.

I linje med rekommendationerna från den nationella utredning som föreslog den nyligen antagna strategin, som beskrivits i avsnitt 2A, har samordningen och den nationella styrningen av politik och strukturer för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor nyligen setts över och förstärkts.

Strategin inbegriper en plan för samordning, genomförande, granskning och utvärdering av politik och åtgärder. För att bland annat bidra till en hållbar och strategisk styrning på detta område inrättas en ny jämställdhetsmyndighet, som inleder sin verksamhet den 1 januari 2018. Myndigheten kommer att ha det särskilda uppdraget att hjälpa regeringen att samordna och granska genomförandet av den nationella strategin på operativ nivå.

Den nationella strategin inbegriper vidare ett uppdrag om fortlöpande utvärdering under hela tioårsperioden av en oberoende nationell aktör eller myndighet.

Det bör dock noteras att regeringen, utöver att fortgående granska och utvärdera myndigheters ordinarie verksamhet, statliga uppdrag eller andra åtgärder, även regelbundet tillsätter specialiserade särskilda utredningar för att utvärdera behoven av och effektiviteten för lagstiftning, politik, styrning och verksamheter på detta arbetsområde. Exempel på sådana utredningar nämns i avsnitt 2A. Vidare har Riksrevisionen i uppdrag att oberoende välja ut och granska hur effektiv den statliga verksamheten är. År 2015 genomfördes en sådan granskning av regeringens jämställdhetsatsning 2007–2014 (RiR 2015:13).

I linje med den nationella strategin kommer de 21 länsstyrelserna, vilka stöder en rad aktörer som verkar för att förebygga mäns våld mot kvinnor på regional nivå, 2017 att få ett utvidgat och institutionaliserat mandat att samordna lokala insatser för att garantera kvalitet och enhetlighet i tjänster som är tillgängliga för offer för och förövare av våld på regional nivå liksom mellan regioner. Länsstyrelserna stöder och samordnar redan regionala insatser på detta område, och några har särskilt ansvar för den nationella samordningen av de 21 länens åtgärder för att motverka mäns våld mot kvinnor, hedersrelaterat våld och förtryck, tvångsäktenskap samt prostitution och människohandel för sexuella ändamål. Länsstyrelsen i Östergötlands län sammankallar ett nätverk av 13 statliga myndigheter som arbetar med hedersrelaterat våld och förtryck samt Sveriges Kommuner och Landsting (SKL).³

Det arbete som utförs av kommuner och landsting vägleds och stöds av Sveriges Kommuner och Landsting (SKL).

Det finns även ett antal andra samordningsmekanismer och särskilda samordningsmandat på området förebyggande och bekämpning av mäns våld mot kvinnor. Härigenom garanteras regelbunden samordning mellan

³ Följande statliga myndigheter ingår i nätverket: Barnombudsmannen, Brottsförebyggande rådet, Brottsoffermyndigheten, Försäkringskassan, Kriminalvården, Migrationsverket, Myndigheten för stöd till trossamfund, Nationellt centrum för kvinnofrid, Polismyndigheten, Skatteverket, Skolverket, Socialstyrelsen och Åklagarmyndigheten (Utvecklingscentrum Göteborg).

specialiserade aktörer på olika områden. Dessa samordningsmekanismer inbegriper:

Nationella centrum för kvinnofrid (NCK), ett kunskaps- och resurscentrum vid Uppsala universitet och Akademiska sjukhuset i Uppsala, sammankallar en grupp av 18 nationella myndigheter, länsstyrelserna och Sveriges Kommuner och Landsting i syfte att utbyta erfarenheter och idéer, sprida kunskap och möjliggöra samverkan kring specifika projekt. Gruppen är även tänkt att öka medvetenheten bland yrkesverksamma och ideellt verksamma som genom sitt arbete kommer i kontakt med våldsutsatta kvinnor, barn eller ungdomar eller med våldsutövande män.

Göteborgs universitet, där Nationella sekretariatet för genusforskning är placerat, har i uppdrag av regeringen att med ett rikstäckande perspektiv främja genusforskning i Sverige genom utredningsarbete och informationsspridning samt på de andra sätt som universitetet finner lämpliga. Centret eftersträvar att öka genomslaget för forskning och kunskap om genus och jämställdhet inom akademien och i samhället som helhet. Dessutom ansvarar sekretariatet för flera stora projekt.

Socialstyrelsen har samordningsansvaret mellan myndigheten, Nationellt centrum för kvinnofrid, länsstyrelserna, landstingen och kommunerna samt civilsamhället för att genomföra och rapportera om regeringens uppdrag att fördela utvecklingsmedel till lokala och regionala aktörer för att motverka våld i nära relationer och ge stöd till våldsutsatta kvinnor och andra offer, såsom nämnts i avsnitt 2A.

Brottsförebyggande rådets samordnande roll har stärkts i det förebyggande arbetet, och metoder för praktisk samordning mellan lokala aktörer har utarbetats och uppdaterats i samverkan med Polismyndigheten och Sveriges Kommuner och Landsting.

Exempel på framgångsrika lokala samordningsinitiativ vilka tjänar som modeller för bästa praxis runtom i landet och på andra håll är även ”Koncept Karin” (tidigare ”projekt”) i Malmö, där samlokalisering av de berörda myndigheterna har bidragit till att förbättra det skydd och stöd som erbjuds våldsutsatta kvinnor, liksom det gemensamma förebyggande arbete som bedrivs av kommunen, Socialstyrelsen, Polismyndigheten och skolor i Botkyrka kommun.

E. Datainsamling

Enligt lag ska det finnas officiell statistik för allmän information, utredningsverksamhet och forskning i Sverige. Statistiken ska vara objektiv och allmänt tillgänglig. Statistiska centralbyrån ansvarar för att samordna systemet för den officiella statistiken. Regeringen har utsett 28 myndigheter att ansvara för officiell statistik inom sina respektive områden. Den officiella statistiken regleras genom lag (2001:99) om den officiella statistiken och förordning (2001:100) om den officiella statistiken. Bland annat framgår av förordningens 14 § att individbaserad officiell statistik ska vara uppdelad efter kön om det inte finns särskilda skäl mot detta. Som en följd är statistik i alla offentliga myndigheters årsredovisningar i allmänhet uppdelad efter kön.

På sin webbplats har Statistiska centralbyrån en jämställdhetsportal som uppdateras med nationell statistik och indikatorer kopplade till de jämställdhetspolitiska målen två gånger per år, se <https://www.scb.se/jamstalldhet/>.

En mängd nationella data om mäns våld mot kvinnor återfinns i en underavdelning av portalen här: https://www.scb.se/sv_/Hitta-statistik/Temaomraden/Jamstalldhet/Indikatorer/Mans-vald-mot-kvinnorska-upphora/.

Statistiska centralbyrån ger även årligen ut publikationen På tal om kvinnor och män, Lathund om jämställdhet, där avsnittet om brott innehåller en mängd relevant statistik.

Brottsförebyggande rådet (Brå) tar fram och publicerar Sveriges officiella kriminalstatistik. Sveriges kriminalstatistik innehåller information om anmälda brott, handlagda och uppklarade brott, personer misstänkta för brott, personer lagförda för brott, kriminalvård och återfall i brott. Uppgifterna om anmälda, handlagda och uppklarade brott är uppdelade efter kön och ålder när det gäller de flesta våldsbrott, såsom misshandel, grov fridskränkning, olaga hot samt våldtäkt. När det gäller misshandel är uppgifterna även uppdelade efter relation till förövaren. När det gäller misshandel och våldtäkt är uppgifterna uppdelade efter plats (inomhus/utomhus). Uppgifterna offentliggörs och publiceras på Brås webbplats.

Brå publicerar även årligen Nationella trygghetsundersökningen (NTU) (se avsnitten 2F and 2G).

Socialstyrelsen publicerar statistik på områdena hälso- och sjukvård och socialtjänst. Statistiken inbegriper orsaker till dödsfall och inskrivning på sjukhus på grund av skador, till exempel våldsrelaterade skador. Socialstyrelsen publicerar även regionala och lokala jämförelser och verksamhetsutvärderingar för att stödja ansvariga huvudmän och utförare i vården i arbetet med att främja en god vård.

En årlig publikation om hur socialtjänsten på kommunal nivå arbetar med dessa frågor återfinns på Socialstyrelsens öppna webbplats ”Öppna jämförelser”

(<http://www.socialstyrelsen.se/oppnajokforelser/valdinararelationer>).

Regeringen tog initiativ till publikationen för att medge en nationell översikt över tjänster rörande bl.a. personer som utsatts för eller utövat våld i nära relationer i 290 kommuner.

Sedan 1994 samlar Arbetsmiljöverket in statistik om arbetsmiljön och arbetsorsakade besvär på grundval av anmälda arbetsolyckor och arbetssjukdomar samt undersökningar från Statistiska centralbyrån som görs vartannat år med data om kränkande särbehandling och mobbning, (sexuella) trakasserier samt hot och våld (se <https://www.av.se/arbetsmiljoarbete-och-inspektioner/arbetsmiljostatistik-officiell-arbetskadestatistik/>). Barnombudsmannen samlar in statistik om barns levnadsförhållanden inom ramen för programmet Max18, bland annat på områdena trygghet och skydd/stöd.

F. Forskning som bedrevs eller stöddes av regeringen 2011–2016

Forskning inom konventionens område beställs, bedrivs och finansieras enligt en mångfald modeller och av många olika aktörer i Sverige.

De svenska statliga forskningsmedlen fördelas som direkta anslag till universitet och högskolor och som anslag till forskningsråd och sektorsspecifika forskningsorgan. Forskningsrådet är den största statliga finansören av grundforskning och fördelar årligen ca 6,4 miljarder kronor genom anslag för grundforskning. Rådet stöder forskning på många områden där våld mot kvinnor och våld i nära relationer kan ingå, huvudsakligen inom medicin och hälsa samt samhällsvetenskap.

Forskningsrådet för hälsa, arbetsliv och välfärd (Forte) fördelar varje år ca 550 miljoner kronor till både grundläggande och behovsstyrd forskning, ofta med ett jämställdhetsperspektiv. År 2016 publicerade Forte Mäns våld mot kvinnor i nära relationer, en forskningsöversikt som ger en överblick av kunskapsläget inom området i syfte att identifiera kunskapsluckor att fylla och områden att utveckla.

Uppsala universitet har i uppdrag av regeringen att med ett rikstäckande och samlat perspektiv utveckla och sprida evidensbaserad kunskap och information om våld mot kvinnor. Med begreppet våld mot kvinnor avses även hedersrelaterat våld och förtryck samt våld i samkönade relationer. Som utgångspunkt för uppdraget ska aktuell forskning inom området sammanställas och behovet av ny forskning kontinuerligt analyseras. Universitetet ska också bedriva forskning med anknytning till den kliniska verksamheten inom området mäns våld mot kvinnor. Till exempel har Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK), som är placerat vid universitetet, i en nationell undersökning i Sverige frågat 10 000 kvinnor och 10 000 män i åldern 18–74 år om deras utsatthet för sexuellt, fysiskt och psykiskt våld, i både barndomen och vuxen ålder. I undersökningen ingår även frågor om hälsa och livssituation.

Göteborgs universitet, där Nationella sekretariatet för genusforskning är placerat, har också fått i uppdrag att stödja offentliga myndigheter i deras arbete med jämställdhetsintegrering. Se ytterligare information om detta resurscentrum i avsnitt 2D i denna rapport.

Regeringen bidrar till finansieringen av det arbete med att förebygga sexualbrott mot barn som Centrum för Andrologi och Sexualmedicin (CASM, numera ANOVA) vid Karolinska Sjukhuset bedriver. Centrumet arbetar för att förhindra sexuella övergrepp genom behandling av personer med riskbeteende för att begå sexuella övergrepp, bland annat genom den nationella hjälplinjen PrevenTell. Särskilt prioriterade är personer med sexuellt tändningsmönster mot barn. Verksamheten ska även utveckla och genomföra ett utbildningsprogram som riktar sig till berörda yrkesgrupper, för behandling av riskpersoner som utövar eller riskerar att utöva sexuellt våld så att risken för återfall minskar. Önskat resultat är att de personer som vill få hjälp att hantera sin sexualitet för att inte begå övergrepp på barn får det stöd de behöver, vilket bidrar till att förebygga sexualbrott mot barn.

Under 2012–2016 gavs Arbetsmiljöverket 46 miljoner kronor för att utarbeta och genomföra förebyggande åtgärder i syfte att förbättra arbetsmiljön i kvinnodominerade yrken.

I egenskap av centrum för forskning och utveckling inom rättsväsendet kan Brottsförebyggande rådet (Brå), som presenterats i avsnitten 2D och 2E i denna rapport, få i uppdrag av regeringen att ta fram data och sprida kunskap om brottslighet och brottsförebyggande arbete. För närvarande har Brå i uppdrag att analysera utvecklingen i fråga om grov kvinnofridskränkning och att kartlägga polisiära metoder och arbetssätt för att förebygga upprepat våld mot vuxna och barn i nära relationer. Under 2011–2015 hade Brå även i uppdrag av regeringen att undersöka tillämpningen av brottet olaga förföljelse, erbjudandet av personliga larmtelefoner för hotade, bestämmelsen om kontaktförbud, bestämmelsen om kontakt med barn i sexuellt syfte, polisanmälda hot och kränkningar mot enskilda personer via Internet samt ett projekt inriktat på att hjälpa offer för övergrepp av en närstående. Brå har även haft i uppdrag att genomföra en nationell kartläggning av brott i nära relationer. (Se ytterligare information i avsnitten 2E, 2G och 5O.)

Brottsoffermyndigheten fick 2011 i uppdrag att fördela medel till forskning m.m. i syfte att förbättra kunskapen om mäns våld mot kvinnor, inklusive sexuellt våld och andra sexuella övergrepp. Ungefär 40 miljoner kronor fördelades 2011–2014.

Forskningsprojekt eller forskare kan även finansieras genom Brottsofferfonden, såsom utvecklats närmare i avsnitt 2C ovan.

Regeringen har inrättat ett nationellt kunskapscenter om våld och övergrepp mot barn vid Linköpings universitet. Universitetet har i uppdrag att samla och sprida kunskap om våld och andra övergrepp mot barn. Centret spelar en central roll i regeringens satsningar för att förbättra det förebyggande arbetet mot våld och övergrepp och utgör en länk mellan forskning och praktik för alla berörda aktörer, inklusive barnhusen, som beskrivs närmare i avsnitt 6I.

Regeringen beviljar Stiftelsen Allmänna Barnhuset medel för att genomföra en studie om barn som utsatts för sexuella övergrepp via nätet. En anpassad version kommer att publiceras för att uttryckligen tillgodose behoven hos

yrkesverksamma som arbetar med barn. Målet är att få ökad kunskap om vilka konsekvenser sexuella övergrepp på nätet får för barn och unga.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset har även beviljats medel för att genomföra en undersökning av förekomsten av kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige. Studien genomförs 2016–2018.

Regeringen har beslutat att bevilja Stiftelsen Allmänna Barnhuset medel i syfte att genomföra en kunskapssammanställning om våld mot flickor och pojkar med funktionsnedsättning. Flera undersökningar har visat att barn med funktionsnedsättning löper större risk att utsättas för våld än barn utan funktionsnedsättning.

Enligt en nationell kartläggning som Stiftelsen Allmänna Barnhuset och Karlstads universitet gjorde 2011 anger fjorton procent av eleverna att de blivit slagna någon gång under sitt liv och tre procent att det skett många gånger. Denna elevandel är nästan exakt densamma som i tidigare undersökningar, och det finns inget som tyder på en ökning. Den i särklass största riskfaktorn för kroppslig bestraffning är våld mellan de vuxna i familjen. Det medför en tiofaldigt ökad risk för kroppslig bestraffning jämfört med familjer där det inte förekommer våld mellan vuxna (Kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn i Sverige – en nationell kartläggning 2011).

Såsom nämnt i avsnitt 2D tillsätter regeringen regelbundet utredningar för att undersöka behoven av och effektiviteten för lagstiftning, politik, styrning och verksamheter på detta arbetsområde. Exempel på sådana utredningar är SOU 2014:49, SOU 2014:71, SOU 2015:55, SOU 2015:86 och SOU 2016:60.

G. Befolkningsbaserade undersökningar om våld mot kvinnor

Sedan 2006 genomför Brottsförebyggande rådet (Brå) årligen Nationella trygghetsundersökningen (NTU). Det är en stor nationell frågeundersökning där drygt 12 000 personer i åldern 16–79 år svarar på frågor om utsatthet för brott, trygghet och förtroende för rättsväsendet. Undersökningen innehåller frågor om till exempel utsatthet för misshandel, hot, sexualbrott, personrån och trakasserier. Uppgifterna är uppdelade efter till exempel kön, ålder och plats. Resultaten offentliggörs och publiceras på Brås webbplats och i en tryckt publikation.

Utsatthet för brott mot enskild person, 2014–2015. Andel flickor och kvinnor i åldern 16–79 år. Källa: Nationella trygghetsundersökningen (NTU), Brå.

	2014	2015
Misshandling	1,6	1,5
<i>därav allvarlig</i>	<i>0,3</i>	<i>0,4</i>
Hot	4,6	5,2
Sexualbrott	1,8	3,0
Personrån	0,5	0,5
Trakasserier	5,0	5,7

År 2014 presenterade Brå resultaten av en nationell kartläggning av brott i nära relationer. Kartläggningen gjordes inom ramen för Nationella trygghetsundersökningen (NTU). Syftet med kartläggningen var att få kunskap om hur utbredd denna typ av brottslighet är och att undersöka dess karaktär. Resultaten visar att andelen kvinnor som utsattes för brott i en nära relation under 2012 i princip var jämnstor med andelen utsatta män (7,0 procent av kvinnorna och 6,7 procent av männen; 2,2 procent av kvinnorna och 2,0 procent av männen hade utsatts för fysiskt våld). Resultaten visar också att det var vanligare att kvinnor utsattes för grövre våld och hade betydligt större behov av hjälp och stödinsatser, och då framför allt sjukvård. Dessutom var återkommande utsatthet vanligare bland kvinnor. Undersökningen visar även att mer än var fjärde kvinna (och var sjätte man) någon gång i sitt liv hade utsatts för brott i en nära relation.

Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) vid Uppsala universitet publicerade 2014 en rapport med titeln Våld och hälsa – En befolkningsundersökning om kvinnors och mäns våldsutsatthet samt kopplingen till hälsa⁴. Rapporten ingår i forskningsprojektet Kvinnors och mäns utsatthet för våld i ett livs- och befolkningsperspektiv – En nationell studie. Rapporten redovisar resultaten av en riksrepresentativ studie 2012 som undersökte prevalensen av utsatthet för psykiskt, fysiskt och sexuellt våld bland kvinnor och män mellan 18 och 74 år. De resultat som presenterades i studien är omfattande men visar till exempel att 46 procent av kvinnorna och 38 procent av männen i undersökningen någon gång hade blivit utsatta för någon form av allvarligt våld. Kvinnor har betydligt högre utsatthet för allvarligt sexuellt och psykiskt våld och män något högre utsatthet för allvarligt fysiskt våld. Analyserna visar att psykisk och fysisk

⁴

[http://kunskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/464/Violence_and_health.pdf#__utma=1.1024682975.1491985679.1491985679.1491985679.1&__utmb=1.3.10.1491985679&__utmc=1&__utmz=1.1491985679.1.1.utmcsr=google|utmccn=\(organic\)|utmcmd=organic|utmctr=\(not%20provided\)&__utmv=-&__utm=51789737](http://kunskapsbanken.nck.uu.se/nckkb/nck/publik/fil/visa/464/Violence_and_health.pdf#__utma=1.1024682975.1491985679.1491985679.1491985679.1&__utmb=1.3.10.1491985679&__utmc=1&__utmz=1.1491985679.1.1.utmcsr=google|utmccn=(organic)|utmcmd=organic|utmctr=(not%20provided)&__utmv=-&__utm=51789737)

ohälsa är vanligare, ibland flerfaldigt, hos personer som i sitt liv har varit utsatta för allvarligt våld. Det är dock viktigt att poängtera att dessa samband inte kan påstås vara orsakssamband.

År 2011 publicerade och offentliggjorde Arbetsmiljöverket en beställd enkätbaserad rapport om hot och våld i skolan (rapport 2011:15). I rapporten medverkade Statistiska centralbyrån (SCB), som genomförde en nationell slumpmässig undersökning bland kvinnliga och manliga lärare och pojkar och flickor på skolor.

Folkhälsomyndigheten genomför regelbundet (tidigare årligen och sedan 2016 vartannat år) en nationell undersökning om hälsa. Undersökningen omfattar levnadsvanor, fysisk respektive psykisk hälsa, vårdkontakter, tandhälsa och sociala relationer.

Folkhälsomyndigheten publicerar även en enkätbaserad studie om sexualitet och hälsa bland unga i Sverige. Studierna, som har publicerats 2009, 2015 och 2017, utarbetas på grundval av en slumpmässig och uppdelad nationell befolkningsstudie som genomförs av Statistiska centralbyrån (SCB) och som omfattar frågor om sociala relationer, diskriminering, våld, preventivmedel och preventivmetoder, sexuellt överförda infektioner, oönskad graviditet samt rätten till kunskap och information. År 2015 baserades analysen på svar från 7 755 unga i åldern 16–29 år i Sverige. Undersökningen visar till exempel att det finns skillnader i hälsa och faktorer som påverkar sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter mellan olika grupper av unga, framför allt baserat på kön och könsidentitet. Betydande grupper bland tjejer och unga som inte vill kategorisera sig utifrån kön upplever diskriminering, sexuella övergrepp och sex mot sin vilja.

Sedan 1975 genomför Statistiska centralbyrån (SCB) en årlig undersökning av levnadsförhållandena i Sverige (ULF/SILC). Undersökningen genomförs nationellt genom telefonintervjuer med 12 000–13 000 slumpvis utvalda personer i åldern 16 år eller äldre. Analysen utvidgas med hjälp av nationella data om inkomster, pensioner, skatter, bidrag osv., och slutsatserna uppdelas efter kön, ålder, utbildningsnivå, yrke, socioekonomisk grupp, inkomst, svensk/utländsk bakgrund, civilstånd osv. Bredare undersökningar som denna medger studier av möjliga samband mellan erfarenheter av våld och socioekonomiska faktorer, som utbildningsnivå, boende, inkomst och sysselsättning (<https://www.scb.se/hitta-statistik/statistik-efter->

amne/levnadsforhallanden/levnadsforhallanden/undersokningarna-av-levnadsforhallanden-ulf-silc/).

Bland slutsatserna i 2016 års undersökning var att 23 procent av kvinnorna hade avstått från att gå ut på kvällen på grund av oro för att bli överfallen eller hotad. För män var motsvarande siffra 6 procent. Det visade sig också att 3 procent av befolkningen, 16 år och äldre, hade varit utsatta för våld någon gång under de senaste 12 månaderna. 5 procent hade utsatts för hot om våld eller andra hotelser som var så allvarliga att de blev rädda. Andelen som hade utsatts för hot eller våld var ungefär densamma bland både kvinnor och män.

År 2011 genomfördes en statligt finansierad undersökning i syfte att beskriva barns aktuella förhållanden och tendenser över längre tid vad gäller olika former av kränkningar med tonvikt på vad som förekommer i hemmen, men även i skolan. 2011 års nationella studier av kroppslig bestraffning och annan kränkning av barn är en uppföljning av de studier som gjordes år 1980, 2000 och 2006. Den svenska regeringen har beslutat att genomföra ytterligare en uppföljande undersökning. Den kommer att slutföras 2018.

3. Förebyggande

A. Kampanjer och program

Olika regeringsuppdrag som avser sammanställning och spridning av kunskap och bästa praxis om hur mäns våld mot kvinnor kan förebyggas och motverkas fyller en permanent medvetenhetshöjande funktion på nationell nivå och beskrivs delvis i avsnitt 2 i denna rapport. Vidare har Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) haft i uppdrag att aktivt främja våldsförebyggande verksamheter bland kommuner och organisationer i civilsamhället. Sedan oktober 2015 finns det även en överenskommelse mellan regeringen och Sveriges Kommuner och Landsting om att stärka jämställdhetsarbetets inriktning mot män, pojkar och maskulinitetsfrågor, inklusive våldsförebyggande arbete, i kommunerna. Dessa åtgärder ligger i linje med den nationella strategins mål om att stärka det våldsförebyggande arbetet.

Genom sina budgetanslag för förebyggande arbete finansierar regeringen även separata informationskampanjer, program och informationsresurser.

Direktkampanjer genomförs av de nationella myndigheterna, kommunerna och länsstyrelserna. Exempel på sådana initiativ inbegriper följande:

Den svenska versionen av Europarådets kampanj No Hate Speech Movement, som regeringen uppdrog åt Statens medieråd att genomföra i Sverige 2013 och som fortfarande pågår (A2013/2317/DISK, se <https://statensmedierad.se/nohate.1295.html>).

Diskrimineringsombudsmannen har i uppgift att utbilda och öka medvetenheten om diskrimineringsskyddet. Ombudsmannen ska även samarbeta med aktörer såsom arbetsgivare. Till exempel samarbetade ombudsmannen under 2016 med fackföreningarna i syfte att informera om för arbetsgivare obligatoriska åtgärder för att motverka diskriminering och främja lika rättigheter och möjligheter på arbetsplatsen i enlighet med diskrimineringslagen.

På sin webbplats lämnar polismyndigheten information riktad till personer som är utsatta för eller som misstänker att någon är utsatt för våld i nära relationer eller hedersrelaterade brott. 2009 lanserade Polismyndigheten kampanjen Kom till oss⁵ i syfte att få fler att anmäla brott i nära relationer. Det aktiva arbetet med kampanjen avslutades 2015, men allt relevant material ligger kvar och kan användas på Internet. Informationen, som inbegriper både texter och filmer, finns på 18 olika språk. På webbplatsen finns information om hur ett brott anmäls, hur en polisutredning går till och vilket slags stöd och hjälp som finns tillgängligt. Det finns även länkar till andra organisationer där utsatta kan få hjälp och stöd. Syftet med kampanjen och den Internetbaserade informationen är att öka benägenheten att anmäla brott och att göra det enklare för den som blivit utsatt att medverka i utredningen. På webbplatsen finns det en ”avsluta-knapp” så att användaren snabbt kan lämna den. Det finns även information om hur spåren efter besök på sajten kan raderas på datorn.

På lokal nivå har Polismyndigheten genomfört olika initiativ för unga i skolor rörande information om brott i nära relationer samt sexualbrott. Lokalt arbetar Polismyndigheten även enligt metoden med ”medborgarlöften”, där lokalpolisen och kommunen tillsammans åtar sig att

⁵ <https://polisen.se/Kom-till-oss/Startsida/>

prioritera vissa frågor på lokal nivå. I Arjeplogs kommun har polisen gett våld i nära relationer högre prioritet genom medborgarlöftesprocessen.

En nationell kampanj för ökad medvetenhet kallad Resekurage lanserades av Länsstyrelsen i Stockholms län 2014 och pågår fortfarande. Kampanjen syftar till att upplysa svenska turister om att en svensk medborgare som exploaterar barn sexuellt utomlands kan dömas och straffas i Sverige. Enligt en undersökning har kampanjen ökat medvetenheten om frågan om sexuell exploatering av barn.

Sajten Hedersförtryck.se och tillhörande kampanjmaterial för flera olika målgrupper som utarbetats av Länsstyrelsen i Östergötlands län inom ramen för regeringens uppdrag att arbeta mot hedersrelaterat våld och förtryck och dess olika uttryck som t.ex. tvångsäktenskap, barnäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor.

Regeringen har uppdragit åt Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor att utveckla ett genusperspektiv i arbetet med att värna demokratin mot våldsbejakande extremism (Ku2015/01868/D).⁶ Som en följd har Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor tagit fram skriftserien Ung och extrem och skriften Främmande är skrämmande – fyra skrifter om unga, genus och våldsbejakande extremism (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, 2016a, b, c, d). I Ung och extrem utgår författarna från existerande forskning. De fyra skrifterna handlar om den våldsbejakande vänsterextremistiska miljön, den våldsbejakande högerextremistiska miljön, den våldsbejakande islamistiska extremismmiljön samt ungas tankar kring våldsbejakande extremism. Tillsammans ger de en bred bild av våldsbejakande extremism i Sverige utifrån ett ungdoms- och genusperspektiv. Det finns även podcasts på www.mucl.se om våldsbejakande vänsterextremism, högerextremism och islamisk extremism.

Sajten Youmo.se, som drivs av Stockholms läns landsting på uppdrag av alla Sveriges landsting och regioner, finansieras av regeringen genom Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF). Sajten, som riktar sig till unga mellan 13 och 20 år, är tillgänglig på sex språk utöver lättläst svenska. Den innehåller information i flera olika format om ämnen

⁶ Ett genusperspektiv i våldsförebyggande arbete, oavsett vilket våld det handlar om, är viktigt för att få perspektiv på vad som kan tänkas ligga bakom våldshandlingar och hur ett förebyggande arbete kan utvecklas. Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågors ungdomsenkät 2015 visar att risken för att utöva våld är 4,4 gånger större för killar som instämmer i stereotypa påståenden om könsroller jämfört med killar som inte instämmer i påståenden om vare sig stereotypa könsroller eller stereotypa normer.

som rör kroppen, sex och hälsa, inklusive information om våld, sexuellt våld, övergrepp och relevanta stödtjänster. Det finns även information om jämställdhet och rättigheter och om hur man kan få hjälp att må bra fysiskt och psykiskt. Youmo.se samarbetar även med ungdomar, experter på de områden som sajten omfattar, ungdomsmottagningar, elevhälsan, nationella myndigheter och icke-statliga organisationer.

Med stöd från Socialstyrelsen och i samverkan med Länsstyrelserna utvecklade Länsstyrelsen i Skånes län 2016 informationswebbplatsen ”Infogeneratorn.se”. Sajten är ett arbetsverktyg för yrkesverksamma och kommuner och erbjuder kvalitetssäkrad och anpassad information på 24 språk vilken kan användas vid kontakter med personer som är utsatta för våld i en nära relation.

Kampanjer genomförs även på regional nivå, t.ex. kampanjen ”Välj att sluta”, som genomförs i Stockholmsregionen. Den riktar sig till personer som utövar eller riskerar att utöva våld i nära relationer. Syftet är att fler personer som utövar våld ska söka hjälp för sitt våldsamma beteende. Kampanjen drivs av Operation kvinnofrid, som är en samverkan mellan Länsstyrelsen i Stockholms län, Stockholms läns landsting, Storsthlm (en icke vinstdrivande organisation som utgörs av Storstockholms 26 kommuner), Kriminalvårdens regionkontor i Stockholm, Polismyndigheten i Stockholmsregionen samt alla regionens 26 kommuner (#väljattsluta <http://www.operationkvinnofrid.se/valjattsluta>).

Medan offentliga myndigheter huvudsakligen genomför informationskampanjer eller kampanjer för ökad medvetenhet som kretsar kring tillgängliga tjänster eller den enskildes rättigheter och behov och som återspeglar nationella lagar och andra i författningar formellt befästa normer, kan civilsamhället och de politiska partierna spela en bredare social roll när det gäller såväl medvetenhetshöjande insatser av kompletterande slag som direkt påverkansarbete inriktat på den allmänna opinionen.

Regeringen beviljar dock civilsamhället medel för att genomföra kampanjer för ökad medvetenhet som ligger i linje med det allmännas intresse. Detta sker t.ex. genom finansieringen och instruktionerna till Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (MUCF) och Brottsoffermyndigheten (BrOM).

B. Låta utbildningsmaterial ingå på alla utbildningsnivåer

De mänskliga rättigheterna och grundläggande demokratiska värderingar utgör grundvalen för det svenska skolsystemet. Enligt skollagen (2010:800) och de nationella läroplanerna ska var och en som verkar inom skolan främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. Vidare ska utbildningen och all skolverksamhet utformas i överensstämmelse med grundläggande demokratiska värderingar.

Människolivets okränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män samt solidaritet med svaga och utsatta är de värden som skolan ska gestalta och förmedla enligt de nationella läroplanerna. Skolan ska även aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter och har ett ansvar för att motverka traditionella könsmonster. Den ska därför ge utrymme för eleverna att pröva och utveckla sin förmåga och sina intressen oberoende av könstillhörighet. Skolans värdegrund och uppdrag ska återspeglas i de läromedel som används av skolorna och i utbildningen.

I april 2015 fick Skolverket i uppdrag att utvärdera det våldsförebyggande programmet Mentors in Violence Prevention (MVP) och dess effekter vid användning i skolan. MVP är ett program för att arbeta med flickors och pojkars, unga kvinnors och mäns attityder och normer kring maskulinitet, kön och våld.

I juni 2015 gavs Skolverket i uppdrag att erbjuda huvudmän och skolor i grund- och gymnasieskolan omfattande kompetensutveckling inom olika områden, så kallade nationella skolutvecklingsprogram. Ett av dessa områden avser skolans värdegrund, inklusive jämställdhet samt arbetet mot diskriminering och kränkande behandling. Myndigheten erbjuder till exempel skolorna stödmaterial för arbetet med att främja likabehandling i och som ett led undervisningen.

Sexualundervisning ingår i flera av kurs- och ämnesplanerna för grund- och gymnasieskolan samt vuxenutbildningen. Detta betyder att ansvaret för sexualundervisningen hamnar hos flera lärare och att undervisningen ska ges inom ramen för ett antal kurser och ämnen. Enligt de nationella läroplanerna för grund- och gymnasieskolan har rektorn även ett särskilt ansvar för att eleverna får kunskaper om sex och samlevnad.

Regeringen anser att det är avgörande att skolorna kan bibringa kunskaper om såväl sexuellt våld som grundläggande värderingar och de mänskliga rättigheterna. Det är därför viktigt att myndigheter och organisationer har en relevant bild av sexualundervisningens styrkor och utvecklingsområden så att de effektivare kan erbjuda skolorna stöd. Regeringen har därför gett Skolinspektionen i uppdrag att utföra en kvalitetsgranskning av sexualundervisningen i grund- och gymnasieskolan.

Regeringen har uppdragit åt Skolverket att föreslå ändringar i den nationella läroplanen för grundskolan för att förtydliga skolans uppdrag att aktivt och medvetet främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter och att motverka traditionella könsmonster. En del av uppdraget består i att göra tydligt att skolor inte regelmässigt och över tid kan organisera könsuppdelad undervisning.

Skollagen stadgar att alla elever i alla skolformer utom förskolan och förskoleklassen ska ha tillgång till studie- och yrkesvägledning. Regeringen har uppdragit åt Skolverket att under 2016–2018 vidta åtgärder för att förbättra kvaliteten och stärka jämställdhetsperspektivet inom studie- och yrkesvägledningen i skolorna för både pojkar och flickor.

Den svenska regeringen styr inte över vilka läromedel som används inom högre utbildning. Regeringen fastställer examensordningen, som innehåller examensbeskrivningar för alla examina. Inom ramen för dessa är lärosätena förhållandevis fria att besluta om sin egen organisation, sin resursfördelning och sitt kursutbud. Universiteten och högskolorna under regeringen är enligt lag skyldiga att alltid beakta och främja jämställdhet i sin verksamhet. Det finns även examensmål för vissa examina som gäller till exempel jämlikhet och mänskliga rättigheter. Se ytterligare information i 3C.

C. Grundläggande utbildning av yrkesgrupper

Såsom nämnts i avsnitt 3B fastställer regeringen examensbeskrivningarna, varefter lärosätena är förhållandevis fria att besluta om utformningen av kurserna i utbildningsprogrammet.

Universitetskanslersämbetet har haft i uppdrag av regeringen att kartlägga hur frågor om mänskliga rättigheter, mäns våld mot kvinnor och våld mot barn beaktas i utbildningar som leder fram till examina på olika områden, huvudsakligen inom utbildning samt hälso- och sjukvård. Rapporten, som

omfattade 188 utbildningar, lades fram i slutet av 2015. Resultaten visade att stor vikt läggs vid undervisning om mänskliga rättigheter i vid bemärkelse. Undervisningen om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn är dock mindre omfattande. Det konstaterades att undervisning om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn ingick i de flesta av de undersökta utbildningarna, även om resultaten i vissa fall är osäkra på grund av låg svarsfrekvens. Det var främst i vissa lärarutbildningar som det var uppenbart att undervisningen om mäns våld mot kvinnor och våld mot barn var bristfällig.

Alla lärarutbildningar är tämligen nya och utvärderas för närvarande för första gången av den ansvariga myndigheten, Universitetskanslersämbetet.

I augusti 2017 beslutade regeringen att ändra examensbeskrivningarna för vissa yrkesexamina på högskolenivå för att som examensmål införa att studenten ska visa kunskap om mäns våld mot kvinnor och våld i nära relationer. Det gäller utbildningsprogram som leder fram till yrken som innebär möten med våldsutsatta eller våldsutövande personer. De examensbeskrivningar som berörs är de för fysioterapeutexamen, juristexamen, läkarexamen, psykologexamen, sjuksköterskeexamen, tandläkarexamen och socionomexamen. Dessa ändringar träder i kraft den 1 juli 2018. Vissa andra examensmål för dessa och andra relevanta examina redovisas närmare i bilaga A till denna rapport.

Enligt socialtjänstlagen (2001:453, 3 kap. 3 §) är kommunerna skyldiga att se till att uppgifter inom socialtjänsten utförs av personal med lämplig utbildning och erfarenhet. Lagen innehåller vidare särskilda bestämmelser om hjälp till kvinnor som är utsatta för våld av närstående och barn som bevittnat sådant våld. Dessutom har Socialstyrelsen utfärdat föreskrifter (bindande regler) och allmänna råd (starka rekommendationer) om arbete inom socialtjänsten och hälso- och sjukvården som gäller våld i nära relationer (SOSFS 2014:4). Bland annat rekommenderas starkt att personal som arbetar med handläggning av alla slags ärenden som gäller enskilda (vuxna och barn) inom socialtjänsten har kunskap om våld av närstående och har förmågan att omsätta kunskaperna i det praktiska arbetet. Liknande rekommendationer gäller för hälso- och sjukvårdens och tandvårdens verksamheter.

Betydande medel tilldelas för att utveckla sådan sakkunskap och kompetens hos yrkeskåren genom regeringens uppdrag till Socialstyrelsen om

utvecklingsmedel, som nämnts i avsnitt 2A i denna rapport. Förutom att fördela medel för kapacitets- och kompetensutveckling samt utveckling av kvalitativa arbetsmetoder, samverkar myndigheten inom ramen för uppdraget med Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK), som stöds av regeringen, för att ge stöd till landstingen och med länsstyrelserna för att ge stöd till kommuner och ideella aktörer som är verksamma inom området.

Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK), som anordnat grundläggande och kompetenshöjande utbildningar och kurser på detta område i över 20 år, har noterat en kraftig ökning i efterfrågan på kvalificerad utbildning om mäns våld mot kvinnor i takt med att de formella kraven på sådan kompetens har skärpts. Centrumet noterar att denna ökning även har sammanfallit med ratificeringen av Istanbulkonventionen och att de statliga medel som regeringen gjort tillgängliga för utveckling av sådan kompetens har bidragit till ökningen.

Utöver redan befintliga kurser om mäns våld mot kvinnor för studenter på utbildningsprogram samt yrkesverksamma utvecklade centrumet en ny utbildarkurs på området för att möta den ökade efterfrågan, och under 2015 erbjöds vid två tillfällen en specialutformad utbildarkurs riktad till personal inom hälso- och sjukvården. Andra speciellt anpassade kurser för samordnare av socialt arbete på detta område erbjöds både 2015 och 2016. (Se ytterligare information under fortbildning i avsnitt 2D.)

Domstolsakademin erbjuder utbildning för både ordinarie domare och domare under utbildning. Det finns inget fastställt utbildningsprogram för nyutnämnda domare. I stället kan de, med utgångspunkt i sin bakgrund (till exempel som advokat eller åklagare), välja bland de olika kurser som anordnas av akademien (se avsnitt 3D nedan för information om dessa kurser). Många ordinarie domare har följt en bestämd karriärbana, som börjar efter examen och innefattar tjänstgöring som notarie/fiskal vid olika domstolar i sex år. För domare under utbildning håller akademien tio kurser (varje kurs är en vecka). Dock dömer domare under utbildning i allmänhet inte i mål om allvarigare brott, såsom sexualbrott eller grövre våld.

Se avsnitt 5B i denna rapport angående vidareutbildning av åklagare och poliser. Se även bilagorna B och C för information om utbildning inom Polismyndigheten och för åklagare.

Se avsnitt 7C för ytterligare information om utbildning av Migrationsverkets personal.

D. Fortbildning av yrkesgrupper

Kursen "Barn och trauma" gavs under våren 2017 av Karolinska Institutet tillsammans med Ericastiftelsen. Det är en kurs på 7,5 högskolepoäng som vänder sig till yrkesverksamma inom barn- och ungdomspsykiatri, socialtjänst, elevhälsa, habilitering och liknande.

Till följd av ett uppdrag av regeringen genomförde Brottsoffermyndigheten 2011–2014 ett utbildningsprogram riktat till personal inom Polismyndigheten, Åklagarmyndigheten och domstolssystemet. Även medlemmar av Sveriges advokatsamfund gavs möjlighet att delta. Syftet med programmet var att öka kunskapen om sexualbrottsoffer och förbättra bemötandet av dessa brottsoffer i samband med polisanmälan, förundersökning och rättegång. Uppdraget slutredovisades i juni 2014.

Brottsoffermyndighetens informations- och utbildningsverksamhet bygger i stor utsträckning på lokal, regional och nationell samverkan. Genom föreläsningar, utbildningskurser och studiebesök når myndigheten årligen ungefär 6 000–7 000 personer, huvudsakligen verksamma inom yrken med ansvar för brottsoffer eller ideellt engagerade. Brottsoffermyndighetens webbplats hade under 2016 nästan 360 000 besök.

Som ett led i regeringens uppdrag till Uppsala universitet erbjuder Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK) vid universitetet kurser om våld. Utöver den verksamhet som beskrivs i avsnitt 3C erbjöd centrumet en kurs i utredningsmetodik vid brott i nära relationer för poliser och medverkade i andra kurser som erbjöds för poliser. En kostnadsfri webbkurs om våld lanserades i september 2016 och hade i slutet av året nästan 4 000 registrerade användare. Målsättningen med kursen är att höja kompetensen i första hand inom socialtjänsten, men kursen är också relevant för personal inom andra sektorer.

Under 2015 och 2016 deltog över 3 500 personer i NCK:s externa utbildningsaktiviteter. Dessa nådde yrkesgrupper såsom arbetsförmedlare, arbetsterapeuter, barnmorskor, frivårdsinspektörer, medarbetare på kvinnojourer, jurister, kriminalvårdare, kuratorer, läkare, pedagoger, poliser,

präster, terapeuter, sjukgymnaster, sjuksköterskor, socialsekreterare, åklagare och tandläkare.

Sedan 2012 organiserar länsstyrelserna regional fortbildning om arbete mot våld i nära relationer med stöd av Socialstyrelsen. Länsstyrelserna har rapporterat att yrkesverksamma från nästan alla kommuner deltog i dessa utbildningar 2015 i de flesta regioner. Deltagarna kom från ett stort antal olika kommunala och regionala offentliga verksamheter, såsom socialtjänst, folkhälsa, utbildning, inklusive förskola, hem för vård eller boende för barn och ungdomar samt Kriminalvården, polisen och nästan 200 icke-statliga organisationer.⁷

Inom ramen för ett regeringsuppdrag om jämställdhetsintegrering för myndigheter har Försäkringskassan tagit fram rutiner och utbildning för att ärendehandläggare ska kunna identifiera våld som en möjlig orsak till sjukskrivning och hänvisa de drabbade till stödtjänster.

Med Länsstyrelsen i Östergötlands län som samordnare organiserar länsstyrelserna även fortbildningar för olika yrkesgrupper om hedersrelaterat våld och förtryck, inklusive barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor. Under 2016 genomförde länsstyrelserna närmare 160 utbildningsaktiviteter över hela landet, i vilka deltog främst personal inom socialtjänsten, hälso- och sjukvården, skolor, rättsväsendet och civilsamhällesorganisationer.

År 2014 uppdrog regeringen åt Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällsfrågor (MUCF) att främja användningen av effektiva våldsförebyggande program med ett genusperspektiv bland kommuner och civilsamhällesorganisationer. Under 2015 och 2016 organiserade myndigheten regionala konferenser, workshoppar och seminarier med mer än 1 000 deltagare från 60 kommuner och kommundistrikt. De tre regionerna med störst befolkning – Stockholm, Skåne och Västra Götaland – erbjöds tredagarseminarium som särskilt riktade sig till personer i strategiska befattningar för att främja utveckling av ett våldsförebyggande arbete inom kommuner och civilsamhället. Se även information i avsnitt 2F

⁷ En rapport om hur denna verksamhet utvecklades under 2016 kommer att lämnas av Socialstyrelsen senast den 30 september 2017.

om utbildning av Centrum för Andrologi och Sexualmedicin (CASM, numera ANOVA) vid Karolinska Sjukhuset.

Domstolsakademien anordnar olika kurser för domare där våld mot kvinnor är en integrerad del, till exempel kurser om sexualbrott, grov kvinnofridskränkning samt domarrollen (se bilaga D).

Se avsnitt 5B i denna rapport angående vidareutbildning av åklagare och poliser. Se även bilagorna B och C för information om utbildning inom Polismyndigheten och för åklagare.

Se avsnitt 7C för ytterligare information om utbildning av Migrationsverkets personal.

E. Stödprogram för förövare

Enligt socialtjänstlagen (2001:453) har socialtjänsten på kommunal nivå det yttersta ansvaret för att enskilda får det stöd och den hjälp som de behöver inom dess område. När det gäller dömda brottslingar överför dock regeringen genom sin myndighetsinstruktion ansvaret för behandlingen av förbrytare i hela riket till Kriminalvården så länge förbrytarna är i dess förvar.

I detta sammanhang erbjuds en mångfald av program för våldsförövare och sexualförbrytare på såväl nationell som regional och lokal nivå över hela Sverige. Utöver Kriminalvårdens program genomförs några direkt av socialtjänsten, medan andra erbjuds av civilsamhället. Alla program är frivilliga till sin natur, men beroende på sammanhanget finns det incitament att genomgå behandling. Incitament kan till exempel vara kopplade till ekonomiskt stöd, och i fall då behandling bedöms utgöra en riskreducerande åtgärd kan det även finnas möjlighet till villkorlig frigivning. Kriminalvården och den rättspsykiatriska vården erbjuder även terapi (obligatorisk eller frivillig beroende på sammanhanget), exempelvis psykodynamisk eller kognitiv beteendeterapi.

Kriminalvården erbjuder olika behandlingsprogram för dömda personer för att minska risken för återfall. Två rikstäckande behandlingsprogram erbjuds för närvarande förövare som dömts för våld mot kvinnor eller sexualbrott. Ett tredje program håller på att utarbetas. Behandlingsprogrammen genomförs av Kriminalvårdens anställda på både anstalterna och

frivårdskontoren. Alla behandlingsprogram har genomgått en vetenskaplig granskning, och en specialiserad enhet på Kriminalvårdens huvudkontor ombesörjer utbildning av utbildare och kapacitetsutveckling för Kriminalvårdens personal för att garantera att alla behandlingsprogram är enhetliga och håller hög kvalitet.

Intagna dömda för våld i nära relationer som deltagit i Kriminalvårdens kurser om övergrepp och våld

År	2012	2013	2014	2015	2016
Antal intagna som deltagit i Kriminalvårdens program	473	475	451	420	362
Antal intagna som fullföljt Kriminalvårdens program	351	347	353	315	266

Källa: Kriminalvården (2011–2013 Ebbe-portalen, 2014–2016 KVR Rapportcentral)⁸

Flera verksamheter runtom i landet tar emot utövare av våld i nära relationer som inte avtjänar ett pågående straff. I en förstudie 2011 identifierade Socialstyrelsen 63 sådana verksamheter. I *Nordic Countries Overview of Work with Perpetrators of Intimate Partner Violence* (2017), som utfördes på uppdrag av Nordiska ministerrådet, konstaterades att de flesta program är av begränsad storlek och omfattning och främst genomförs i stadsområden. Många kommuner samverkar kring program, och flertalet program är utformade så att de inbegriper en genusteoretisk förståelse av problemet.

Den årliga publikationen om hur socialtjänsten på kommunal nivå arbetar med dessa frågor, ”Öppna jämförelser” (<http://www.socialstyrelsen.se/oppnajokforelser/valdinararelationer>), som omnämns i avsnitt 2E i rapporten, har en särskild avdelning för data om åtgärder för trygghet och stöd. År 2016 visade dessa till exempel att 70 procent av personalen inom kommunernas socialtjänst hade fått utbildning i att arbeta med våld i nära relationer, inklusive med personer som utövat våld.

⁸ Det bör noteras att nationell statistik avseende personer som dömts för våldsbrott inte är uppdelad efter deras relation till offret. Det är därför svårt att ställa data om intagna som genomgår behandlingsprogram för detta brott i relation till det antal intagna som avtjänar ett fängelsestraff för våld i nära relationer i hela landet.

En statlig utredning (ToR 2017:26), som tillsattes 2017 och som väntas redovisa sina slutsatser i juni 2018, håller för närvarande på att kartlägga och se över erfarenheterna av återfallsförebyggande insatser riktade till män som inte är frihetsberövade. Uppdraget omfattar att föreslå hur det återfallsförebyggande arbetet kan stärkas.

I samverkan med socialtjänsten och ett antal civilsamhällesorganisationer har både Kriminalvården och Socialstyrelsen utarbetat åtgärder för trygghet och stöd för offer. Den grad i vilken dessa åtgärder genomförs, liksom modellerna för att göra det, varierar stort mellan regionerna. Efter lanseringen av åtgärderna har Socialstyrelsen dock noterat en ökad medvetenhet om hur man intervjuar våldsutsatta och att riskbedömningarna är mer enhetliga över landet.

Förutom utvärderingar som genomförs i anslutning till specifika åtgärder eller program har Kriminalvården en intern forskningsavdelning som utvärderar effekterna av myndighetens permanenta behandlingsprogram. Socialstyrelsen ger uppdrag om översyner och utvärderingar av behandlingsåtgärder. Brottsförebyggande rådet (Brå) utvärderar också de olika aspekterna av program som faller under Kriminalvården liksom brottsförebyggande insatser av andra aktörer, inklusive kommuner i hela landet. Likaledes utvärderar länsstyrelserna olika pågående aspekter av stödprogram.

F. Stödprogram för sexualförbrytare

Som nämnts i 3E erbjuder Kriminalvården ett speciellt utformat program – ”Relation och samlevnad” – för dömda sexualförbrytare. Programmet, som riktar sig till vuxna män, ges som individuell terapi och/eller gruppterapi, beroende på risk- och responsbedömningen av förövarna. För närvarande erbjuds programmet på alla sex anstalter där manliga sexualförbrytare avtjänar straff. Programmet hålls även på frivårdskontor i hela landet, både som ordinarie program och som stöd för personer som tidigare har genomgått behandling på anstalt. Vuxna kvinnliga sexualförbrytare erbjuds individualterapi, eftersom de utgör en ovanligare kategori.

Intagna som deltagit i "Relation och samlevnad" (Kriminalvården)

År	2012	2013	2014	2015	2016
Påbörjat	286	261	293	290	280
Fullföljt	208	192	236	222	224

Källa: Kriminalvården (2011–2013 Ebbe-portalen, 2014–2016 KVR Rapportcentral)

Sexualförbrytare som dömts till rättspsykiatrisk vård ges terapi i form av enskilda samtal enligt en individuell vårdplan utifrån patientens behov och problem.

Stödprogram för unga kan ges som ungdomsvård i form av öppenvård, som heldygnsvård med placering i familjehem eller ungdomshem (HVB) eller som slutna ungdomsvård. Den vård som ges till unga i den slutna ungdomsvården, som kan vara följden av en fällande dom för sexuellt övergrepp, individanpassas och ges i ett särskilt ungdomshem.

För personer som inte är dömda för sexualbrott men som själva upplever att de är i behov av hjälp erbjuder Centrum för Andrologi och Sexualmedicin (CASM, numera ANOVA) vid Karolinska Sjukhuset behandling för att förebygga sexualbrott, med hela Sverige som upptagningsområde. Centrumet erbjuder akut behandling av personer som löper överhängande risk att begå sexuella övergrepp. Enheten är sammankopplad med hjälptelefonen PrevenTell för män med sexuella övergreppsproblem. (Se ytterligare information i 4E.)

Barn- och ungdomspsykiatri, de så kallade BUP-klinikerna, erbjuder hjälp till barn som agerar sexuellt mot andra och är i behov av professionell rådgivning. Det kan till exempel vara skolans elevhälsa, hälso- och sjukvårdssystemet eller föräldrarna själva som remitterar och kommer med förfrågningar. Det finns två specialiserade BUP-kliniker i Sverige som tar emot barn och ungdomar med sexuell beteendeproblematik för bedömning och behandling. För pojkar och unga män mellan 12 och 21 år finns det behandlingsprogram i öppenvårdsmiljö som kallas integrativ modell. Den består av behandlingsprogrammet "Relation och samlevnad", individualterapi och ett program kallat "Identitet och sexualitet". Flickor som agerar sexuellt mot barn eller har dömts för sexuella övergrepp placeras på hem för ungdomar med blandad problematik.

En privat aktör i Sverige har sedan 2005 specialiserat sig på barn och ungdomar med sexuell övergreppsproblematik. Målet är att

barnet/ungdomen ska hindra sig själv från att begå sexuella övergrepp. Aktören har hela Sverige som upptagningsområde.

Flera icke-statliga organisationer arbetar med offer för sexuella övergrepp i Sverige, och ett antal icke-statliga organisationer erbjuder tjänster för förövare av sexualbrott.

G. Den privata sektorn och medierna

Mediesektorn i Sverige är enligt grundlagen tillförsäkrad oberoende gentemot det allmänna. En grundläggande uppgift för den svenska mediepolitiken är att sörja för radio och tv i allmänhetens tjänst av hög kvalitet och hög integritet som fungerar som en viktig influens och norm för andra aktörer inom mediesektorn. Demokratiska värderingar och det svenska samhällets grundidéer, såsom, principen om alla människors lika värde och den enskilda människans frihet och värdighet, är djupt rotade inom det svenska samhället liksom i mediesektorn.

Ansvarsområdet för programföretag som verkar i allmänhetens tjänst omfattar ett krav på att all sändningsverksamhet ska bedrivas utifrån ett jämställdhets- och mångfaldsperspektiv. För leverantörer av medietjänster, inklusive tv-sändningar, beställ-tv eller sökbar text-tv, stadgas uttryckligen i radio- och tv-lagen (2010:696) att programverksamheten som helhet ska präglas av principen om alla människors lika värde och den enskilda människans frihet och värdighet (5 kap. 1 §).

Vissa inskränkningar beträffande vilket innehåll som tillåts i radio- och tv-program fastställs i lag. Program med våldsskildringar eller pornografiska bilder som sänds i tv ska antingen föregås av en varning i ljud eller innehålla en varning som anges löpande i bild under hela sändningstiden. Sådana program får inte sändas under sådan tid och på sådant sätt att det finns en betydande risk för att barn kan se programmen, om det inte av särskilda skäl ändå är försvarligt. Justitiekanslern granskar om program som anmälts av allmänheten innehåller våldsskildringar eller pornografiska bilder i strid med 5 kap. 2 eller 3 § radio- och tv-lagen. Sändningstillstånden för marknäten inbegriper bestämmelser för att garantera att hänsyn tas till televisionens särskilda genomslagskraft när det gäller programmets ämnen och utformning och tiden för sändning av programmen. Detta gäller för sändningar som innehåller eller behandlar ämnen såsom våld, sex eller narkotika och betyder att programföretagen måste iaktta försiktighet.

Granskningsnämnden för radio och TV övervakar efterlevnaden av dessa bestämmelser. Det har kommit ett antal avgörande av intresse i detta sammanhang. Till exempel konstaterade nämnden 2011 att en dokusåpa skildrade både kvinnor och män på ett skadligt stereotypt sätt.

När det gäller artikel 17.2 i konventionen har Statens medieråd i uppdrag att verka för att stärka barn och unga som medvetna medieanvändare och skydda dem från skadlig mediepåverkan. Statens medieråd sprider information och ger vägledning om barns och ungas mediesituation.

Sedan 2013 har Statens medieråd genomfört kampanjen No Hate Speech Movement, som omnämns i 3A, vars syfte är att motverka och förebygga näthat bland barn och unga. Kampanjen kommer att fortsätta till slutet av 2020. Kampanjen, som uttryckligen behandlar sexism och hat på nätet genom ett jämställdhetsperspektiv, omfattar undervisningsmaterial och poddar för lärare, föräldrar, barn och unga om hat samt regler och bestämmelser som gäller på nätet.

Såsom nämnts i avsnitt 2A antog regeringen i juli 2017 en nationell handlingsplan till skydd för journalister, förtroendevalda och konstnärer mot hat och hot. Handlingsplanen behandlar bl.a. den särskilda natur som hot och hat som riktas mot kvinnor i dessa yrken har liksom det faktum att kvinnor ibland är mer utsatta än män. Under 2016–2017 har regeringen redan gett statliga myndigheter flera uppdrag att genomföra denna plan.

Se även avsnitt 3I för ytterligare information rörande den privata sektorn.

H. Normer för självreglering

Det finns självreglerande etiska regler för press, radio och tv som de stora aktörerna i mediesektorn, som Svenska journalistförbundet, TU Medier i Sverige och Sveriges Tidskrifter, har kommit överens om. De programföretag som verkar i allmänhetens tjänst har också sinsemellan kommit överens om att följa självregleringsreglerna. Reglerna betonar vikten av en korrekt och allsidig nyhetsförmedling. En annan central princip är att inte framhäva en persons etniska ursprung, kön, nationalitet, yrke, politiska tillhörighet, religiösa åskådning eller sexuella läggning om det inte saknar betydelse i sammanhanget. Enskilda som känner sig förfördelade av publicitet rörande material som omfattas av utgivaransvaret enligt yttrandefrihetsgrundlagen och tryckfrihetsförordningen kan göra en anmälan

till Pressombudsmannen, och ärenden kan hänskjutas till Pressens opinionsnämnd. Pressombudsmannen och Pressens opinionsnämnd är oberoende organ för självdisciplinering som inrättats av pressens huvudorganisationer. Medierna rapporterar i allmänhet om allvarliga fall där det har bedömts att självregleringsreglerna inte följts. Medierna rapporterar även om samhällsinsatser på dessa områden och granskar dem kritiskt.

Reklamombudsmannen är en annan självregleringsorganisation med huvudändamål att, efter anmälan från allmänheten, pröva kommersiell reklam och främja hög standard inom reklam och marknadsföring genom självreglering av branschen. Reklamombudsmannen tillämpar de regler som fastställts av Internationella Handelskammaren (ICC) och som fastslår att marknads kommunikation ska respektera mänsklig värdighet och inte får uppamma eller överse med någon form av diskriminering, inbegripet sådan som hänför sig till ras, nationalitet, härkomst, religion, kön, ålder, funktionsnedsättning eller sexuell läggning. Ombudsmannen konstaterar med jämna mellanrum att anmäld reklam inte följer reglerna helt. I ett aktuellt beslut (2017-06-16) konstaterade ombudsmannen att en annons från ett hudvårdsföretag var könsdiskriminerande mot kvinnor eftersom den framställde kvinnor på ett skadligt stereotyp sätt.

I. Åtgärder för att främja protokoll eller riktlinjer

Enligt arbetsmiljölagen (1977:1160) ansvarar arbetsgivare för att åstadkomma en god arbetsmiljö. Arbetsgivaren ska systematiskt planera, leda och kontrollera verksamheten på ett sätt som leder till att arbetsmiljön uppfyller föreskrivna krav på en god arbetsmiljö på alla områden.

I Arbetsmiljöverkets föreskrifter om våld och hot i arbetsmiljön (AFS 1993:2) anges vidare att arbetsplatser ska utformas och utrustas så att risk för våld eller hot om våld så långt som det är möjligt förebyggs. Bestämmelsen gäller för alla arbetsplatser.

Hot och våld, eller risken att bli utsatt för hot och våld, behandlas som ett allvarligt arbetsmiljöproblem i En arbetsmiljöstrategi för det moderna arbetslivet 2016–2020 (skr. 2015/16:80). Strategin innefattar konkreta åtgärder för att förbättra arbetsmiljön. Sexuella trakasserier i arbetslivet är förbjudna enligt diskrimineringslagen (2008:567). Lagen ålägger även arbetsgivare att arbeta med aktiva åtgärder. Aktiva åtgärder är ett förebyggande och främjande arbete för att inom en verksamhet motverka

diskriminering och på annat sätt verka för lika rättigheter och möjligheter oavsett kön. Diskrimineringsombudsmannen ska utöva tillsyn över att denna lag följs. Diskrimineringsombudsmannen har i uppgift att utbilda och öka medvetenheten om diskrimineringskyddet. Ombudsmannen ska även samarbeta med aktörer såsom arbetsgivare. Till exempel samarbetade ombudsmannen under 2016 med fackföreningarna i syfte att informera om aktiva åtgärder.

Eftersom lagar och andra författningar håller arbetsgivarna ansvariga för att garantera en säker arbetsmiljö fri från diskriminering i en rad hänseenden, samverkar Svenskt Näringsliv, arbetsgivarorganisationer och fackföreningar för att utarbeta checklistor och riktlinjer, informations- och resursmaterial, utbildningar, kapacitetsuppbyggande åtgärder och andra medel som hjälper arbetsgivare och fackföreningar att säkerställa efterlevnaden. Ett exempel på sådan samverkan är webbplatsen www.prevent.se

Se även 3C och 4B för ytterligare relevant information.

J. Andra åtgärder för att förebygga våld mot kvinnor

Inom Polismyndigheten finns det sedan 2015 nationella funktioner som ansvarar för att utveckla arbetet för att förebygga och bekämpa våld i nära relationer, brott mot barn, sexualbrott och människohandel, brottsofferarbetet och det allmänna brottsförebyggande arbetet.

4. Skydd och stöd

A. Information om vilka stödtjänster och rättsliga åtgärder som finns

Målsägandens rätt att få information om till exempel vilka stödtjänster och rättsliga åtgärder (bland mycket annat) som finns för honom eller henne vid kontakter med rättstillämpande myndigheter regleras i förundersökningskungörelsen. Polismyndigheten har riktlinjer och rutiner som stöd för personalen vid tillämpning av kungörelsen och informationsskyldigheten. Tolkar används vid behov.

Målsäganden ska även underrättas om det rättsliga stöd som föreskrivs i lagen (1988:60) om målsägandebiträde samt lagen (1988:688) om kontaktförbud.

Enligt svensk lag har offer för vissa brott (bl.a. vålds- och sexualbrott) rätt att få viss information om gärningsmannen under dennes tid i Kriminalvården. Dessutom har myndigheten en arbetsmetod för att skydda offren för dessa brott, främst vad gäller kontakten mellan offret och gärningsmannen.

På liknande sätt som när offret kommer i kontakt med rättstillämpande myndigheter ska utförlig information och remitteringar utifrån den enskildes behov garanteras i enlighet med avsnitt 4B1 nedan när antingen våldsoffret eller våldsförövaren kommer i kontakt med socialtjänsten eller hälso- och sjukvården.

En statlig utredning (dir. 2017:26), som tillsattes 2017, håller för närvarande på att se över ytterligare stöd för samverkan mellan myndigheter och väntas offentliggöra sina rekommendationer i juni 2018.

Såsom nämnts i avsnitt 2F har Uppsala universitet i uppdrag av regeringen att med ett rikstäckande och samlat perspektiv sprida evidensbaserad kunskap och information om våld mot kvinnor. Inom ramen för uppdraget ska universitetet bedriva utbildning och vara ett stöd för myndigheter och organisationer i frågor om mäns våld mot kvinnor. Universitetet ska stödja myndigheterna i deras metodutvecklingsarbete och verka för en effektiv samverkan mellan berörda myndigheter och organisationer. I detta ingår att utveckla och sprida evidensbaserade metoder för bemötande och omhändertagande av personer som har misshandlats eller våldtagits. De erbjuder till exempel en webbaserad tjänst som hjälper personer som arbetar mot våld i nära relationer att ge information till våldsutsatta på 24 olika språk.

Stiftelsen Allmänna Barnhuset erhåller medel för att fortsätta sprida information till barn om deras rättigheter och vart de kan vända sig om de eller en vän utsatts för sexuella övergrepp. Den befintliga webbplatsen ”dagsattprataom.se” ska fortsätta att tillgänglighetsanpassas och översättas till fler språk. En handledning ska tas fram utifrån barnens önskemål om att vuxna i skolan ska våga möta dem i samtal kring dessa frågor. Det önskade resultatet är att kunskapen om de egna rättigheterna när det gäller sexuella övergrepp når fler barn och att vuxna i skolan ges stöd om lämpliga sätt att fråga och prata om barns utsatthet.

Regeringen har beviljat Stiftelsen Allmänna Barnhuset medel för ett utvecklingsprojekt med utgångspunkt att alla barn som har utsatts för sexuella övergrepp och/eller fysiskt våld har rätt till en bedömning och efter behov rätt till stöd och rehabilitering. Viktiga aspekter av modellen är bra information till barn och föräldrar, en fungerande vårdkedja samt möjlighet för barn och föräldrar att söka och få stöd och behandling när behov uppstår. Barn med funktionsnedsättning bör beaktas särskilt, då internationella rapporter visar att de oftare utsätts för t.ex. våld och sexuella övergrepp än andra barn.

B.1. Allmänna stödtjänster

På övergripande politisk nivå tillämpar regeringen jämställdhetsintegrering i allt sitt arbete som en förutsättning för att garantera att regeringens politik, beslut, instruktioner och hela verksamhet till alla delar beaktar kvinnors, mäns, pojkars och flickors perspektiv och specifika behov i lika grad. Denna metod stärker garantierna för att de allmänna nationella stödtjänsternas direktiv uttryckligen tillgodoser även kvinnors behov. Med ett nationellt jämställdhetspolitiskt mål om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra står dessutom uppnåendet av detta specifika mål i förgrunden vid formuleringen av alla regeringsinstruktioner, som granskas av såväl sakkexperter på respektive områden som jämställdhetsenheten under jämställdhetsministerns ledning innan de slutgiltigt fastställs som ett led i den svenska regeringens interna kvalitetsgranskningsprocess.

Enligt 5 kap. 11 § socialtjänstlagen hör till socialnämndens uppgifter ”att verka för att den som utsatts för brott och dennes närstående får stöd och hjälp”. Bestämmelsen omfattar alla brottsoffer, oavsett ålder eller kön. Såsom beskrivits vad gäller utbildning i avsnitt 3C har Socialstyrelsen vidare utarbetat bindande regler och allmänna riktlinjer som omfattar personal inom socialtjänsten och hälso- och sjukvården som kommer i kontakt med personer som utsatts för eller bevittnat våld i nära relationer (SOSFS 2014:4). Dessa regler och riktlinjer behandlar en rad åtgärder och strukturella processer som måste finnas för att garantera att enskilda som utsatts för våld i nära relationer (antingen direkt eller indirekt) får det stöd som de har rätt till utifrån sina särskilda behov.

Förutom personalens sakkunskap finns det även ett antal lokala lösningar och samverkansinsatser mellan myndigheter och stödgivare som är utformade för att garantera att offer för våld i nära relationer får specialiserat

stöd som är samlat på ett enda ställe. Gemensamt för dessa lösningar är en strukturerad samverkan mellan myndigheter och andra aktörer som är utformad med den enskildes bästa för ögonen. Här innefattas ofta samlokalisering av flera aktörers personal inom samma lokaler eller förstärkta kommunikationskanaler och gemensamma arbetsflöden mellan flera stödtjänster. Offret omhändertas i en trygg miljö och får stöd i rättsliga frågor och socialt stöd. Vid behov kan socialt stöd erhållas både under polisutredningen och efter att den avslutats. Exempel på sådana samverkanslösningar är ”Koncept Karin” i Malmö, ”Relationsvårdscentrum” i Solna samt barnhusen runt om i landet (se närmare detaljer i avsnitt 6I).

Inom ramen för ett annat pågående samordnings- och samarbets-/samverkansprojekt som bedrivs som pilotverksamhet i Göteborgsregionen 2017–2018 arbetar polis, åklagare, socialtjänst och hälso- och sjukvård tillsammans. Syftet är att utveckla och institutionalisera former för konkret samarbete/samverkan på en operativ nivå vid handläggning och uppföljning av våldshändelser i familjer där barn har utsatts för eller bevittnat våld.

Samtidigt som detta är ett område under utveckling och flera positiva integrationsmekanismer identifierats och operationaliserats, har behovet av att stärka och institutionalisera samverkan mellan stödaktörer på operativ nivå runt om i landet identifierats som ett viktigt område. Förbättrad samverkan är en målsättning för den nya tioåriga nationella strategin för att förebygga och bekämpa mäns våld mot kvinnor, och bland andra åtgärder är förhoppningen att den nya Jämställdhetsmyndighetens mandat i detta hänseende kommer att bidra till en samordnad och strategisk styrning på operativ nivå.

B.2. Hälso- och sjukvård och socialtjänst

Enligt socialtjänstlagen ska socialtjänsten särskilt beakta att kvinnor och barn som är utsatta för våld kan vara i behov av skydd och stöd. Här innefattas olika former av psykologiskt och socialt stöd liksom ekonomisk och praktisk hjälp. Se avsnitten 3C och 4B1 ovan.

Vidare har Socialstyrelsen publicerat flera riktlinjer:

- En handbok om hur socialtjänsten och hälso- och sjukvården kan arbeta med kvinnor som utsatts för våld i nära relationer (2016).
- Riktlinjer för hur frågor om våld i nära relationer ska ställas inom hälso- och sjukvården och socialtjänsten.

- Föreskrifter om våld i nära relationer.

Myndigheten har även publicerat Utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med funktionsnedsättning och Utbildningsmaterial om våld mot kvinnor med missbruks eller beroendeproblem.

I regeringens separata överenskommelse med Sveriges Kommuner och Landsting (SKL) i syfte att förbättra förlossningsvården och stärka kvinnors hälsa i övrigt, urskiljs ett behov av att särskilt uppmärksamma metoder att identifiera och nå patienter i socioekonomiskt utsatta områden och grupper. Som ett led i detta konstateras att det kan komma att krävas alternativa organisatoriska modeller och verksamheter för att nå grupper som av olika skäl inte är så benägna att söka vård trots att det finns ett behov. En del av överenskommelsen lyfter fram vikten av att främja innovativa metoder för att nå socioekonomiskt utsatta kvinnor, inte minst vad gäller det förebyggande arbetet och hälsofrämjande insatser. Initiativen i denna del omfattar även information och tjänster för kvinnor och flickor som utsatts för våld och könsstympning.

Det finns ingen säker statistik som visar hur många kvinnliga våldsutsatta som har fått hjälp av vården. Statistik från Socialstyrelsens nationella patientregister visar att 441 kvinnor skrevs in på sjukhus under 2015 på grund av övergrepp av annan person, medan motsvarande siffra för 2014 var 457 kvinnor. Det finns ännu ingen statistik för 2016.

C. Information om mekanismer för klagomål

Enligt rättshjälpslagen (1996:1619) kan var och en få juridisk rådgivning i upp till två timmar mot en fast avgift. Information om möjligheterna att få juridisk rådgivning finns på till exempel Sveriges domstolars och Rättshjälpsmyndighetens webbplatser.

Regeringens webbplats om mänskliga rättigheter (www.manskligarattigheter.se) innehåller information om Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna och Europeiska domstolen för de mänskliga rättigheterna (Europadomstolen) och dess rättspraxis. Webbplatsen innehåller även detaljerad information som förklarar förfarandet vid domstolen och hur man lämnar in en ansökan, liksom länkar till domstolen och domstolens *Practical Guide on Admissibility Criteria*, som redogör för Europakonventionens bestämmelser om vad som

krävs för att domstolen ska pröva ett klagomål. Webbplatsen innehåller också information om de FN-konventioner för de mänskliga rättigheterna som Sverige har anslutit sig till.

Information om Europadomstolen och en länk till domstolens webbplats finns även på Domstolsverkets webbplats (www.domstol.se).

D. Specialiserade stödtjänster för kvinnor

Som beskrivits i avsnitten 3C och 4B1 i denna rapport ålägger socialtjänstlagen kommunerna att ge stöd till våldsutsatta kvinnor och barn i Sverige. Socialstyrelsen har utfärdat allmänna riktlinjer och tagit fram referensmaterial för att främja konsekvens och underlätta kvalitetssäkring i detta hänseende. I nationella utvärderingar har man likväl kunnat konstatera betydande skillnader i de tjänster som erbjuds av olika kommuner, i fråga om såväl tjänsternas natur som deras kvalitet, liksom skillnader i de metoder som används för granskning och utvärdering, vilket försvårar uppgiften att sammanställa data och få en tydlig nationell överblick. Likväl publiceras varje år data om detta arbete på kommunal nivå i den årliga rapporten ”Öppna jämförelser” av Socialstyrelsen.

Nya föreskrifter som skärper kraven på sakkunskap och kompetens hos personal som kommer i kontakt med våldsutsatta liksom de statliga medel som tilldelas för att erbjuda berörda anställda utbildning och för att utveckla kvaliteten på tjänster och metoder som används på detta område, syftar till att avhjälpa några av dessa skillnader. Den nya tioåriga nationella strategin och den nya Jämställdhetsmyndigheten är också tänkta att stärka den strategiska granskningen, vägledningen och styrningen på detta område.

En betydande insats när det gäller stödtjänster görs av de många kvinnojourerna (och tjejjourerna) i Sverige. Det finns i dag ca 200 kvinnojourer som erbjuder våldsutsatta kvinnor stöd och skydd runtom i landet. De flesta av dem är knutna till endera av de två ideella paraplyorganisationerna för kvinnojourer: Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige (Roks) och Unizon. Över 90 lokala brottsofferjourer är också medlemmar av paraplyorganisationen Brottsofferjouren och erbjuder stödtjänster till brottsoffer, varav flertalet uppges vara kvinnor.

Kvinnjourerna i Sverige uppvisar många olika organisationsmodeller. Några har anställd personal, kontor och telefonjour dygnet runt, medan andra har begränsade öppettider och förlitar sig på frivilliga. Även personalens yrkesutbildning, kunskap och kompetens varierar stort, t.ex. vad gäller förmågan att ta emot kvinnor som utsätts för våld i samkönade relationer eller kvinnor med funktionsnedsättning.

Såsom nämnts i avsnitt 2A och på andra ställen i denna rapport ger regering betydande ekonomiskt stöd till jourverksamheter: 425 miljoner kronor har tilldelats uteslutande för att stödja dem genom Socialstyrelsen 2015–2019, utöver ovannämnda medel för utbildning och utveckling av kvalitetstjänster, som jourerna också kan ansöka om, och till exempel anslag från Brottsofferfonden.

När det gäller skyddat boende driver vissa kommuner egna boenden, men i praktiken förlitar sig många på boenden som drivs av den ideella sektorn. Den senaste officiella kartläggningen av skyddade boenden i Sverige genomfördes av Socialstyrelsen 2012 och publicerades 2013. Totalt identifierades 206 skyddade boenden, vilka var belägna i hälften av Sveriges kommuner, främst i storstadsregionerna. De flesta skyddade boenden var små, närmare 60 procent hade fyra platser eller färre. 21 procent av de skyddade boendena bedrevs i kommunal regi, och 71 procent i ideell regi. Åtta procent bedrevs i privat regi.

Av de 95 procent av de skyddade boendena som besvarade en enkät som genomfördes i anslutning till kartläggningen tog samtliga emot kvinnor och 172 skyddade boenden medföljande barn. Cirka 15 procent av dem som svarade tog även emot män. När kartläggningen genomfördes kunde i hela landet cirka 1 100 vuxna få plats på skyddat boende tillsammans med cirka 1 300 medföljande barn. Under 2011 tillbringade fler än 4 000 vuxna och 2 700 medföljande barn minst en natt på skyddat boende. De flesta vuxna var kvinnor men även 70 män sökte skydd. På 76 procent av de skyddade boendena fanns anställd personal i någon form. Cirka 26 procent av de skyddade boenden som besvarade enkäten hade ett generellt avtal om genomförande av insats enligt socialtjänstlagen (2001:453). Drygt 30 procent hade kompetens att ta emot personer med pågående alkohol- eller drogmissbruk. Samtliga boenden uppgav att de erbjöd någon typ av stödinsats utöver själva boendet. Den vanligaste formen var praktiskt stöd och stöd vid myndighetskontakt. Enskilda stödsamtal med utbildad personal

erbjöd också på 84 procent av de skyddade boendena. 86 procent, erbjöd stödperson på boendet medan 69 procent erbjöd detta utanför boendet. Ytterligare uppgifter hittas i rapporten om den nationella kartläggningen, se <https://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19029/2013-4-4.pdf>.

Sedan denna kartläggning genomfördes har indikatorer för att mäta kvaliteten på verksamheten vid skyddade boenden vidareutvecklats, på uppdrag av regeringen. Detta skedde i samverkan med en rad akademiska och professionella aktörer på området i både den offentliga och den ideella sektorn. Utifrån dessa indikatorer gjorde Socialstyrelsen två undersökningar i de skyddade boendena under vintern 2014–2015 och i maj–juni 2016. Resultaten redovisades i juli 2015 respektive oktober 2016.

Den senare enkätundersökningen skickades till alla 157 för Socialstyrelsen då kända skyddade boenden. I sin rapport bedömde dock myndigheten att det fanns behov av en ny nationell kartläggning av de skyddade boendena för att garantera tillförlitlig och representativ statistik. Myndigheten skulle beakta detta behov i sin verksamhetsplanering och konstaterade att en ny kartläggning borde innehålla data om antal skyddade boenden, driftformer, antal platser, storleken på boendet, bemanning, finansiering och befintliga avtal med socialtjänst. Kartläggningen borde även innehålla data om målgrupper på det skyddade boendet, antal kvinnor, män, barn utifrån variabler som ålder och kön. Socialstyrelsen bedömde vidare att det utifrån det stora antal barn och unga som bodde på skyddade boenden fanns behov av kunskap om deras situation. Här inbegreps frågor kring deras personliga erfarenheter, deras möjligheter till skolgång och vilken typ av stöd dessa barn och unga fick.

Eftersom endast 64 procent av de skyddade boenden som kontaktades 2016 besvarade enkäten, och få av dessa var kommunala, kan slutsatserna inte betraktas som representativa för hela riket. Tillgängliga data ger dock följande bild:

De 100 skyddade boenden som svarade har plats för 578 skyddssökande personer och 874 medföljande barn. En viktad uppskattning av hur många platser som kan finnas i de 157 kända skyddade boendena i landet blir då 900 platser för skyddssökande personer och 1 400 för medföljande barn. I

praktiken tycks dock barn placeras tillsammans med sina föräldrar utifrån behov, oavsett om det formellt finns plats för dem eller inte.

De 100 skyddade boendena uppgav i enkätsvaren att 1 847 vuxna och 1 865 barn hade bott i de skyddade boendena mellan 1 maj 2015–30 april 2016. En nationell uppskattning utifrån de kända skyddade boendena skulle därför ge vid handen att 3 300 vuxna och ungefär lika många barn hade bott i skyddade boende under perioden.

Av de skyddade boendena uppgav 41 procent att de avvisat sökande som ansökt om plats på egen hand, p.g.a. brist på plats. Cirka 72 procent hade avvisat ansökningar p.g.a. platsbrist när socialtjänsten sökt plats för en våldsutsatt person.

Alla skyddade boenden uppgav att de tog emot kvinnor, och cirka 16 procent tog emot våldsutsatta män. De skyddade boenden som tog emot män placerade inte dessa i det kollektiva boendet tillsammans med kvinnor utan i friliggande lägenheter. 95 procent av de skyddade boendena tog emot medföljande barn, och en lika stor andel tog även emot skyddssökande personer med hedersproblematik. Cirka 80 procent tog emot hbtq-personer. Flera av respondenterna (10 stycken) kommenterade dock att de bara tog emot hbtq-personer med en kvinnlig könsidentitet. Cirka 60 procent av boendena tog emot personer med funktionsnedsättningar. Några kommenterade att de dock inte kunde ta emot personer som har allvarliga funktionsnedsättningar som kräver särskild vård. Det fanns vissa skillnader mellan de olika driftformerna när det gäller vilka målgrupper som de tog emot. Mest utmärkande var att endast 9 procent av de ideellt drivna och 13 procent av de privata skyddade boendena ansåg sig kunna ta emot personer med missbruksproblematik, mot 43 procent för de kommunala. Vidare var det en mindre andel av de ideellt drivna som tog emot personer med funktionsnedsättningar än kommunala och privata skyddade boenden. Ytterligare data och analys hittas i de nationella undersökningarna: <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/20367/2016-10-12.pdf>

Länsstyrelserna i de tre regionerna med störst befolkning – Stockholm, Skåne och Västra Götaland – hade 2011–2016 i uppdrag av regeringen att uttryckligen lämna stöd till utvecklingen av skyddat boende till kvinnor med särskilda behov på grund av till exempel narkotika- och alkoholmissbruk,

beroendeproblem eller funktionsnedsättning. Från och med 2017 har regeringen gett alla länsstyrelser i uppdrag att genomföra liknande insatser.

Utöver dessa officiella undersökningar redovisas utförliga och intressanta data från medlemmarna av de paraplyorganisationer som nämnts ovan i deras årsredovisningar, som hittas på deras webbplatser.

Information om separat skyddat boende för asylsökande lämnas också i avsnitt 7C i denna rapport. På Akademiska sjukhuset i Uppsala erbjuder Kvinnofridsmottagningen kvinnor över 18 år som har utsatts för hot, våld eller sexuella övergrepp hjälp och stöd av kvinnliga kuratorer, sjuksköterskor och läkare. Tidsbeställd mottagning finns måndag till fredag. Akuta besök tas emot under mottagningstiderna. Se avsnitten 2F och 3C för ytterligare information om Nationellt centrum för kvinnofrid (NCK).

E. Hjälptelefon

Sverige har ett allmänt nationellt nödnummer – 112 –, som är bemannat dygnet runt alla dagar i veckan och gratis att ringa. Operatörerna talar svenska och engelska och har möjlighet att ta hjälp av externa tolkar om språkförmedling behövs. Den länkade webbplatsen <https://www.sosalarm.se/> har information på 22 språk. I förekommande fall hänvisas de som ringer detta nummer direkt till andra relevanta telefonjourer. Ungefär 3,8 miljoner samtal görs varje år till 112 i Sverige.

Andra nationella telefonjourer med bemanning dygnet runt alla dagar i veckan är Polismyndighetens telefonjour/växel 114 14 (debiteras som ett vanligt samtal), det nationella telefonnumret för hälso- och sjukvårdsrådgivning 1177, som sköts av landstingen och regionerna (debiteras också som ett vanligt samtal). Den som ringer har möjlighet att vara anonym, och tjänsterna tillhandahålls på svenska, engelska och andra språk, beroende på län och tidpunkt på dagen. 1177 Vårdguidens tjänster bygger på en gemensam kvalitetssäkrad medicinsk databas och omfattar hälso- och sjukvårdsrådgivning via telefon och Internet. På detta sätt tillförsäkras allmänheten konsekvent och enhetlig rådgivning över hela landet. Telefonjouren besvarar ungefär 4,5 miljoner samtal varje år, och webbplatsen 1177.se har ca 7 miljoner besökare per månad. Såväl 2011 och 2012 som 2015 fick webbplatsen utmärkelser som Sveriges bästa offentliga webbplats. Det är också det främsta nationella telefonnumret med överblick och kapacitet att hänvisa uppringande personer som utsatts för våld till en

rad andra stödlinjer, beroende på behoven i det aktuella fallet. På både den nationella och de lokala versionerna av webbplatsen anges vissa viktiga hjälptelefonnummer i Sverige, vilka tjänster de tillhandahåller samt länkar till tjänsternas webbplatser.

Bland dem som anges kan nämnas "Hjälplinjen", "BRIS", "Brottsofferjouren", "Föreningen storasyster", "Föräldrtelefonen", "Jourhavande kompis", "Jourhavande medmänniska", "Jourhavande präst", "Kvinnofridslinjen", "PrevenTell", "Rädda Barnens föräldrtelefon", "Rädda barnens orostelefon mot radikaliserings", "tjejjouren.se" och "Äldretelefonen". Många av dessa drivs av ideella organisationer och fyller en viktig funktion genom att tillhandahålla stödtjänster nationellt. Förteckningen är på inte på något sätt uttömmande, och både statligt stödda och ideella hjälptelefoner har även betydande kapacitet att hänvisa dem som ringer till lokala stödtjänster.

Sedan i december 2013 finns det ett journummer för försvunna barn som är tillgängligt dygnet runt, året om (116 000). Samtalet är gratis och syns inte på telefonräkningen. Operatörerna talar svenska och engelska. Vid behov av andra språk finns tillgång till tolkar. Genom en överenskommelse med Justitiedepartementet har Socialdepartementet tilldelat SOS Alarm uppdraget att handha journumret för försvunna barn. SOS Alarm arbetar tillsammans med flera offentliga och frivilligbaserade organisationer för barn för att garantera en effektiv tjänst. Alla ärenden som rör ett försvunnet barn överlämnas dock till polisen.

Med medel från regeringen driver Nationell centrum för kvinnofrid (NCK) ovannämnda nationella stödtelefon – Kvinnofridslinjen – för kvinnor som har utsatts för hot och våld. Anhöriga och vänner är också välkomna att ringa. Stödtelefonen är öppen dygnet runt, alla dagar på året, och samtalen kostar ingenting. Under 2016 och 2015 togs 31 273 respektive 31 527 samtal emot, i snitt 86 samtal per dag. Statistik visar att de flesta som ringer är kvinnor (96 procent) och att det oftast handlar om kvinnor som själva utsatts för våld eller hot (84 procent). Elva procent av samtalen kommer från anhöriga och vänner och tre procent från personal vid andra myndigheter och organisationer som behöver råd och stöd i sitt arbete med kvinnliga våldsutsatta. Samtalen syns inte på telefonräkningarna. Linjen bemannas av socionomer och sjuksköterskor med minst fem års yrkeserfarenhet och vana av att möta människor i kris eller i svåra livssituationer. De har även

kompetens inom mäns våld mot kvinnor. De har tystnadsplikt, och den som ringer kan vara anonym. Personalen har kunskap om lokala stödtjänster som är tillgängliga för dem som ringer runtom i landet. Vartannat år genomförs en undersökning som mäter hur väl allmänheten känner till den nationella stödtelefonen. År 2016 visste 50,2 procent av de kvinnor som besvarade undersökningen om att stödtelefonen fanns, vilket var en ökning med 4 procentenheter från 2014.

Inom ramen för regeringens uppdrag till länsstyrelsen i Östergötlands län att arbeta mot hedersrelaterat våld och förtryck erbjuder en nationell stödtelefon råd och stöd till yrkesverksamma och ideellt verksamma som kommer i kontakt med situationer som rör hedersrelaterat våld och förtryck, barnäktenskap, tvångsäktenskap och könsstympning av flickor och kvinnor. Telefonen är bemannad vardagar, måndag till fredag, kl. 9.00-16.00. Under perioden 13 mars 2014–9 november 2015 tog stödtelefonen emot samtal om 420 ärenden. Dessa rörde 616 personer som utsatts för hedersrelaterat våld och förtryck, de flesta av dem barn och unga. Flertalet ärenden rörde enskilda personer, men några handlade om syskon eller kvinnor med barn. En stor majoritet av de utsatta var flickor och unga kvinnor (87 procent). 13 procent var pojkar och unga män. 53 procent av de utsatta var barn under 18 år, och minst 25 procent var under 15 år. Under 2016 rapporterades 455 ärenden till stödtelefonen rörande 619 personer, till största delen flickor och unga kvinnor. Detta var en ökning av mottagna ärenden på ca 50 procent jämfört med 2015.

Regeringen har gett stöd till hjälptelefonen PrevenTell – en så kallad stoppteleson mot sexuellt våld –, som nämnts ovan och som drivs av Centrum för Andrologi och Sexualmedicin (CASM, numera ANOVA) vid Karolinska sjukhuset. Den omnämns även i avsnitt 2F i denna rapport. Samtal till hjälptelefonen är gratis och syns inte på telefonräkningen. Hjälptelefonen är öppen måndag–fredag kl. 12.00–14.30 och har en telefonsvarare där det går att lämna meddelanden så ringer operatörerna tillbaka. De som svarar i telefonen är legitimerad sjukvårdspersonal – till exempel sjuksköterskor, psykologer, läkare och psykoterapeuter. Mellan mars 2012 och oktober 2014 dokumenterades sammanlagt 1 233 samtal, och antalet besökare till hemsidan ökade stadigt.

Regeringen ger även ekonomiskt stöd till exempelvis Barnens Rätt i Samhället (BRIS), en ideell organisation som erbjuder stöd till barn och unga

via telefon, chatt, e-post, forum och gruppverksamhet. Telefonlinjen, som bemannas av kuratorer, är öppen 14.00–21.00, sju dagar i veckan. Samtalen är gratis och syns inte på telefonräkningarna. Den som ringer har rätt att vara anonym. BRIS har även en vuxentelefon på vardagar 9.00–12.00, där vuxna kan få stöd kring frågor som rör barn. Den som ringer kan vara anonym, och linjen bemannas av kuratorer. Samtalet debiteras som ett vanligt telefonsamtal.

I mars 2017 publicerades resultaten av en utredning av förutsättningarna för att skapa en nationell telefonlinje även för våldsutövare. Utredningen gjordes på uppdrag av Länsstyrelsen i Stockholm, och regeringen bidrog med medel genom Socialstyrelsen. Slutsatserna i denna rapport behandlas för närvarande av den pågående utredningen (ToR 2017:26), som omnämns ovan i avsnitt 4A.

F. Barnskyddsaspekter av tjänster för kvinnor

En särskild utredare har getts i uppdrag att föreslå åtgärder för att stärka barnrättsperspektivet för barn som vistas i s.k. skyddat boende tillsammans med en av vårdnadshavarna. Utredaren ska analysera och bedöma förslagets konsekvenser både för barn och för jämställdheten mellan kvinnor och män. Uppdraget ska redovisas senast den 31 december 2017 (dir. 2016:99).

Förordningen (1988:691) om kontaktförbud ändrades den 1 januari 2017. Enligt ändringen omfattar skyldigheten att underrätta socialnämnden (som fram till dess endast omfattade beslut om kontaktförbud om parterna har gemensamma barn under 18 år) nu även beslut om kontaktförbud om någon av dem bor tillsammans med barn under 18 år eller om barn under 18 år har umgänge med någon av dem.

5. Materiell rätt

Rättslig ram

Den svenska lagstiftningen om våld mot kvinnor är integrerad i brottsbalken (1962:700), se bilaga E för alla gällande bestämmelser som nämns nedan.

Andra lagbestämmelser inriktar sig särskilt på skydd och stöd till våldsutsatta. En sådan gällande lag är lagen (1988:688) om kontaktförbud, se avsnitt 6D nedan.

I svensk lagstiftning görs i allmänhet ingen åtskillnad mellan våld i nära relationer och våld i andra samhälleliga kontexter eller mellan brott beroende på gärningsmannens eller offrets kön. Det könsrelaterade brottet grov kvinnofridskränkning är ett undantag, som även finns i den könsneutrala formen grov fridskränkning (4 kap. 4 a § brottsbalken). Brottet grov kvinnofridskränkning infördes 1998 och avser upprepade brottsliga gärningar som begås av män mot kvinnor som de har eller har haft en nära relation med. Bestämmelsen är avsedd att höja straffvärdet för en upprepade kränkning av en kvinnas integritet, som ofta är fallet vid våld i nära relationer. Vid sidan av denna specifika bestämmelse kan givetvis även brott som misshandel, mord och sexualbrott, inklusive våldtäkt, vara tillämpliga. Dessa bestämmelser är könsneutralt formulerade och är tillämpliga utan hänsyn till den personliga relationen mellan offret och gärningsmannen.

Innan konventionen ratificerades gick den svenska regeringen igenom det gällande nationella regelverket. Regeringens slutsats är att den civilrättsliga lagstiftningen i denna del uppfyller konventionen (prop. 2013/14:208).

Utdrag ur gällande lagbestämmelser utanför brottsbalken återfinns i bilaga F.

B. Vägledning om genomförandet

Åklagarmyndigheten har vidtagit flera åtgärder för att stärka sitt arbete med att motverka mäns våld mot kvinnor, våld i nära relationer, brott mot barn, sexualbrott och hedersrelaterade brott:

- Myndigheten utvecklar bästa praxis gällande brott i nära relationer, brott mot barn och sexualbrott mot vuxna.
- Handboken om personligt bemötande uppdaterades förra året för att ta hänsyn till jämställdhetsfrågan i alla aspekter.
- Myndigheten anordnar återkommande utbildning om senaste rättspraxis och aktuella utredningsmetoder för åklagare som är specialiserade på brott mot barn, brott i nära relationer samt sexualbrott.

De flesta åklagarkammare samarbetar nära med polisen i särskilda projekt eller samverkansgrupper för att bygga upp båda yrkesgruppernas kapacitet och för att förbättra kvaliteten på utredningarna.

Andra åtgärder som vidtagits inbegriper:

- Åklagare har utbildat poliser i dessa frågor för att förbättra kvaliteten.

- De flesta åklagarkammare har specialiserade grupper som har hand om utredningar och lagföring av sexualbrott och våld i nära relationer.
- Nationellt centrum för kvinnofrid samarbetar med Åklagarmyndigheten med målsättningen att offren ska ges ett professionellt, lämpligt och relevant stöd.

Vidare ser myndigheten över förfarandena för hur åklagare motiverar en rad beslut, såsom beslut om kontaktförbud. Detta kommer att inbegripa bästa praxis.

Det finns nationella riktlinjer, rekommendationer och checklistor för personal vid Polismyndigheten som handlägger och utreder ärenden som rör våld i nära relationer. Materialet är tillgängligt för all polispersonal genom en intern e-plattform.

Med början 2017 kommer Polismyndigheten ("Utvecklingscentrum Väst") att anordna årliga konferenser där yrkesverksamma inom rättsväsendet kan träffas och utbyta erfarenheter och fördjupa sina kunskaper på området våld i nära relationer.

C. Civilrättsliga medel

Ett brottsoffer kan framställa ersättningsanspråk mot gärningsmannen för personskada (psykisk eller fysisk), sakskada eller kränkning. Offret kan välja att framställa anspråket i samband med en straffprocess eller i en civilprocess. Om offret dör, kan ersättning även utgå till de efterlevande.

Ett brottsoffer kan väcka civilrättslig skadeståndstalan mot statliga myndigheter, bl.a. utifrån bestämmelserna i skadeståndslagen om statens skadeståndsansvar till följd av fel eller försummelse vid myndighetsutövning. Skadeståndsanspråk kan även inges till Justitiekanslern.

Diskrimineringsombudsmannen ska utöva tillsyn över diskrimineringslagen och kan driva ett diskrimineringsärende till domstol för en enskilds räkning. Domstolen kan besluta att en fysisk eller juridisk person som bryter mot förbuden mot diskriminering ska betala ersättning till den som kränkts av överträdelsen.

Se avsnitt 6D för ytterligare information om kontaktförbud.

D. Ersättning

Utöver vad som framgått av avsnitt 5C är det även möjligt att få ersättning för skada till följd av brott från staten. Brottsskadeersättning betalas huvudsakligen för personskada till följd av brott. En personskada kan vara både fysisk och psykisk. Till exempel kan kostnader för sjukvård, fysiskt och psykiskt lidande som går över (sveda och verk) och inkomstförlust ersättas. Ersättning kan även tillerkännas för bl.a. kränkning och sakskada. För att ersättning ska betalas måste samband mellan orsak och verkan föreligga mellan brottet och skadan, men det är inget krav att gärningsmannen döms eller ens lagförs. Ansökningar om sådan ersättning handläggs av Brottsoffermyndigheten, som är en myndighet som lyder under regeringen. Processen är kostnadsfri, och Brottsoffermyndigheten tillhandahåller både ansökningsblanketter och annat informationsmaterial.

Det finns en särskild form av brottsskadeersättning som betalas till barn som har bevittnat våld i en nära relation. En förutsättning är att brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos barnet i hans eller hennes förhållande till en närstående person. Staten har ett ersättningsansvar för barn som bevittnat allvarliga brott mot en närstående, trots att barnet inte kan få skadestånd från förövaren.

I anslutning till att brottsskadeersättning betalas ut till ett brottsoffer kräver Brottsoffermyndigheten att gärningspersonen betalar tillbaka samma belopp, om möjligt. Intäkterna från dömda brottslingars återbetalningar uppgår till ungefär 30 miljoner kronor per år, och de indrivna medlen finansierar en tredjedel av den sammanlagda utbetalda brottsskadeersättningen.

I tabellen nedan visas det antal ansökningar om statlig ersättning som gjordes årligen 2014–2015:

År	Ansökningar
2016	9 548
2015	10 091
2014	10 085

Som framgår ovan lämnas årligen ungefär 10 000 ansökningar in.

Omkring 100 miljoner kronor utbetalas årligen i brottsskadeersättning. Misshandelsbrott riktade mot vuxna utgör den största andelen av den utbetalda ersättningen: nästan en fjärdedel, eller 25 miljoner kronor. Rån samt våld mot kvinnor i nära relationer svarar också för stora andelar av det totala ersättningsbeloppet.

I tabellen nedan visas det antal kvinnliga brottsoffer som tillerkändes statlig ersättning, med angivelse av respektive tidsperioder och ersättningsbelopp.

År	Totalt	Totalbelopp (kronor)	Ungefärligt belopp i euro
2016	664	13 037 000	1 290 000
2015	527	9 937 000	989 000
2014	667	14 506 000	1 443 000

För närvarande är det inte möjligt att få fram exakta siffror om det totala antal ansökningar där ersättning har beviljats kvinnor som utsatts för våld enligt konventionens definition. Uppskattningar visar dock att det är omkring 70–75 procent för denna kategori av brott. På grundval av sådana uppskattningar (75 procent) visas det antal kvinnor som tillerkänts statlig ersättning under 2014–2016 i tabellen nedan.

År	Kvinnor som har fått ersättning	Uppskattad genomsnittlig ersättning (kronor)
2016	Ungefär 500	26 000
2015	Ungefär 400	25 000
2014	Ungefär 500	29 000

För närvarande är det inte möjligt att få fram exakta siffror om handläggningstiden för ärenden som rör brottsskadeersättning till kvinnor för denna kategori av brott. Den genomsnittliga handläggningstiden för ärenden som rör brottsskadeersättning är för tillfället mindre än två månader

från registreringen av en ansökan till expediering och utbetalning av ersättning.

E. Vårdnad, umgängesrätt och säkerhet

Enligt svensk lag har barn rätt till omvårdnad, trygghet och en god fostran. Barn ska behandlas med aktning för sin person och individualitet och får inte utsättas för kroppslig bestraffning eller annan kränkande behandling.

Barnets bästa ska vara avgörande för alla beslut om vårdnad, boende och umgänge. Avseende ska särskilt fästas vid risken för att barnet eller någon annan i familjen – såsom modern – utsätts för övergrepp eller annars far illa. Vidare ska barnets bästa komma i främsta rummet vid verkställighet av ett beslut om vårdnad, boende eller umgänge. En utredning överlämnade i februari 2017 förslag till regeringen om hur barnets rättigheter och barnrättsperspektivet kan stärkas ytterligare i vårdnadstvister och hur konflikterna mellan föräldrar kan minskas (SOU 2017:6). Förslagen behandlas för närvarande av regeringen. Dessutom pågår för närvarande en statlig utredning som undersöker hur barnrättsperspektivet kan stärkas för barn i skyddat boende (ToR 2016:99).

Om en förälder vid utövandet av vårdnaden om ett barn gör sig skyldig till missbruk eller försummelse eller i övrigt brister i omsorgen om barnet på ett sätt som medför bestående fara för barnets hälsa eller utveckling, ska rätten besluta att flytta över vårdnaden antingen till den andra föräldern eller, om båda föräldrar har brustit i omsorgen, till en eller två särskilt förordnade vårdnadshavare. Initiativet till en sådan överflyttning kan tas av en förälder, av socialnämnden eller, i mål om äktenskapsskillnad eller vårdnad, av rätten själv.

När rätten beslutar om umgänge med en förälder som barnet inte bor tillsammans med, får rätten, om barnet har behov av det, besluta att en person som utses av socialnämnden ska medverka vid umgänget (umgängesstöd).

Sverige samlar inte in specifika data om skälen till beslut om vårdnad, boende eller umgänge.

F. Kriminalisering av vissa handlingar

En ny straffbestämmelse, olaga förföljelse, 4 kap. 4 b § brottsbalken, trädde i kraft i oktober 2011. Bestämmelsen avser förföljelse som består i upprepade brottsliga gärningar mot en och samma person som kränker personens integritet. Syftet med lagstiftningen är att stärka skyddet mot trakasserier och förföljelse och att höja straffnivån för sådana brott.

Handlingarna psykiskt och fysiskt våld enligt artiklarna 33 och 35 är straffbelagda genom följande bestämmelser.

De mest centrala bestämmelserna i detta hänseende finns i 3 kap. om brott mot liv och hälsa i brottsbalken, till exempel 3 kap. 5 § om misshandel och 6 § om grov misshandel och synnerligen grov misshandel. Den som tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom (inklusive psykisk sjukdom eller andra allvarliga former av psykiskt lidande) eller smärta eller försätter honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd, döms enligt 5 § för misshandel. Misshandel kan även begås genom underlåtenhet. Enligt 6 § kan brottet anses som grovt eller synnerligen grovt.

Handlingarna kan även omfattas av bestämmelserna i 4 kap. om brott mot frihet och frid, till exempel 4 § om olaga tvång och 5 § om olaga hot. Upprepade brottsliga gärningar behandlas i bestämmelserna i 4 a § om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning samt i bestämmelsen i 4 b § om olaga förföljelse.

Handlingarna – sexuellt våld enligt artikel 36 – är straffbelagda genom bestämmelserna i 6 kap. om sexualbrott i brottsbalken. En grundläggande utgångspunkt för dessa bestämmelser är respekten för varje människas absoluta rätt till sexuell integritet och sexuell självbestämmanderätt. Bristen på samtycke är grundläggande i fall rörande våldtäkt eller sexuellt tvång, där det våld, hot eller tvång som förekommit kan sägas tjäna som bevis på att det sexuella umgänget inte var frivilligt.

Handlingarna omfattas av flera bestämmelser i 6 kap., till exempel 1 § om våldtäkt, 2 § om sexuellt tvång och 3 § om sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning. Särskilda regler gäller när offret är ett barn, såsom 4 § om våldtäkt mot barn, 5 § om sexuellt utnyttjande av barn och 6 § om sexuellt övergrepp mot barn.

En ny sexualbrottslagstiftning trädde i kraft den 1 april 2005. Syftet med lagstiftningen är att ytterligare förstärka och tydliggöra varje människas absoluta rätt till personlig och sexuell integritet och sexuellt självbestämmande och att på olika sätt lyfta fram och förstärka skyddet för barn och ungdomar mot att utsättas för sexuellt våld.

Definitionen av brottet våldtäkt har utvidgats. Fler gärningar ska bedömas som våldtäkt, till exempel genom att kravet på tvång har satts lägre och genom att de allvarligaste fallen av sexuellt utnyttjande arbetats in i våldtäktsbestämmelsen. Utrymmet att betrakta våldtäkt som grov våldtäkt har i viss mån utökats. Bestämmelserna tydliggör även att brottet ska betraktas som grovt i fall där en våldtäkt begåtts av fler än en person.

Den sexualbrottsreform som genomfördes 2005 har utvärderats. Vissa förändringar har gjorts av lagstiftningen i syfte att förstärka och skärpa skyddet för den sexuella integriteten och den sexuella självbestämmanderätten. Dessa ändringar trädde i kraft 2013. Till exempel har våldtäktsbrottet utvidgats ytterligare. Fler fall av sexuellt utnyttjande kommer att bedömas som våldtäkt genom att begreppet ”hjälpöst tillstånd” ersatts av begreppet ”särskilt utsatt situation”. Dessutom har rekvisitet ”allvarlig rädsla” lagts till i den exemplifierande uppräkningslistan i lagtexten. Det blir därmed tydligt att även sådana situationer, där ett offer möter övergreppet med passivitet, omfattas av våldtäktsbrottet.

2014 års sexualbrottskommitté har föreslagit att det straffrättsliga skyddet för den sexuella integriteten stärks och moderniseras på flera sätt. Kommittén har till exempel föreslagit att sexualbrottslagstiftningen ska ändras så att gränsen mellan straffbar och straffri gärning dras vid om deltagandet i en sexuell handling var frivilligt eller inte. Förslagen bereds för närvarande i Regeringskansliet.

Kontakt med barn i sexuellt syfte är straffbelagt genom 6 kap. 10 a § brottsbalken. Denna bestämmelse har varit föremål för översyn. Utredningens slutsatser och förslag lämnades i oktober 2015, och en proposition med förslag till ändrad lagstiftning överlämnades i juni 2017.

En utredning har utvärderat vilket genomslag 2011 års höjning av straffmaximum för brottet köp av sexuell tjänst har fått. Syftet med ändringen var att möjliggöra en mer nyanserad bedömning av straffvärdet vid allvarliga fall av köp av sexuell tjänst, t.ex. där den som säljer en sexuell

tjänst är offer för människohandel. Vidare har utredningen analyserat om köp av sexuell tjänst ska undantas från kravet på dubbel straffbarhet, vilket skulle möjliggöra rättslig prövning även då köpet av en sexuell tjänst har skett utomlands. Förslagen i delbetänkandet Ett starkt straffrättsligt skydd mot köp av sexuell tjänst och utnyttjande av barn genom köp av sexuell handling (SOU 2016:42) bereds för närvarande i Regeringskansliet.

Bestämmelsernas tillämpning är oberoende av huruvida offer och förövare har eller har haft någon form av relation till varandra.

Den ålder då en person bedöms kunna samtycka till sexuella handlingar är 15 år.

Sedan 2014 är äktenskapstvång ett brott enligt brottsbalken (4 kap. 4 c §). För att tydliggöra brottets allvar fanns det skäl att införa en särskild straffbestämmelse, en kvalificerad form. Äktenskapstvång begås av den som genom olaga tvång eller utnyttjande av utsatt belägenhet förmår en person att ingå äktenskap. Samtidigt kriminaliseras särskilt att genom vilseledande förmå en person att resa till ett annat land i syfte att tvinga personen till äktenskap (4 kap. 4 d §).

Stämpling till äktenskapstvång kriminaliserades den 1 juli 2016 (prop. 2015/16:113).

En utredning har getts i uppdrag att utvärdera bestämmelserna om äktenskapstvång och att undersöka om de bör ändras på något sätt. Uppdraget ska redovisas senast den 1 september 2018 (dir. 2017:25).

Alla former av kvinnlig könsstympning är förbjudna i Sverige, oavsett samtycke. En särskild lag som förbjuder kvinnlig könsstympning – lag (1982:316) med förbud mot könsstympning av kvinnor – antogs 1982 och har undan för undan blivit strängare. Ett brott mot lagen kan leda till upp till tio år i fängelse.

Hårdare straff för kvinnlig könsstympning infördes den 1 juli 1998 (prop. 1997/98:55). En ny bestämmelse lades också till efter en ändring som trädde i kraft den 1 juli 1999 (prop. 1998/99:70). Den nya bestämmelsen innebar att kravet på dubbel straffbarhet togs bort. Tidigare dömdes kvinnlig könsstympning, som utförts utanför Sverige, enligt svensk lag och av en svensk domstol om handlingen medförde straffansvar även enligt lagen i det

land i vilket den utfördes. Skälet till ändringen är att familjer, som bor i Sverige, har låtit utföra ingreppet på sina döttrar under besök i sina hemländer.

Den 1 juli 2010 förlängdes den lagstadgade preskriptionstiden för kvinnlig könsstympning som begås mot barn på så sätt att preskriptionstiden börjar löpa först den dag barnet fyller, eller skulle ha fyllt, 18 år. Ny lagstiftning om strängare straff för kvinnlig könsstympning trädde i kraft den 1 juli 2017 (prop. 2016/17:108). Straffet är fängelse i lägst två och högst sex år. Är brottet grovt, döms till fängelse i lägst fem och högst tio år. Är brottet med hänsyn till omständigheterna mindre grovt, döms till fängelse i högst fyra år.

Att mana, tvinga eller förmå en flicka eller kvinna att genomgå kvinnlig könsstympning torde i många fall vara straffbart som medverkan till brott. Även förberedelse och stämpling till kvinnlig könsstympning är straffbelagt. En sådan handling kan även vara straffbar som olaga tvång enligt 4 kap. 4 § brottsbalken. Lagen mot kvinnlig könsstympning straffbelägger även underlåtenhet att avslöja brott.

Abortlagen (1974: 595) och steriliseringslagen (1975:580) reglerar under vilka omständigheter abort och sterilisering får ske. Reglerna utgår från kvinnors självbestämmande i dessa frågor. De fastställer vidare gränser för när abort respektive sterilisering får ske och specificerar vem som får utföra det kirurgiska ingreppet. Överträdelser av dessa regler är straffbara. Den som utan att vara behörig att utöva läkaryrket uppsåtligen utför abort på annan, döms för illegal abort till böter eller fängelse i högst ett år. Är brottet grovt, döms till fängelse, lägst sex månader och högst fyra år (9 § abortlagen). Den som uppsåtligen utför sterilisering i strid med denna lag döms till böter eller fängelse i högst sex månader (8 § steriliseringslagen). De gärningar som beskrivs i artikel 39 motsvarar även bestämmelser i brottsbalken. En abort eller sterilisering av en kvinna utan samtycke kan även utgöra t.ex. misshandel enligt 3 kap. 5 och 6 §§ brottsbalken.

G. Lagstiftning mot sexuella trakasserier

Den mest centrala bestämmelsen i detta hänseende är brottsbalkens bestämmelse om sexuellt ofredande (6 kap. 10 §).

Sexuella trakasserier enligt artikel 40 skulle även kunna vara straffbara enligt brottsbalkens bestämmelser om ofredande (4 kap. 7 §), förtal (5 kap. 1 §) och förolämpning (5 kap. 3 §).

En utredning har föreslagit att det straffrättsliga skyddet för den personliga integriteten ska förstärkas och moderniseras på flera sätt, t.ex. genom att modernisera bestämmelserna om ofredande, förtal och förolämpning samt genom att införa en ny straffbestämmelse om olaga integritetsintrång (SOU 2016:7). Den nya straffbestämmelsen ska gälla intrång i privatlivet genom spridning av bl.a. bild eller annan uppgift om någons sexualliv eller nakna kropp. Förslagen bereds för närvarande i Regeringskansliet. En proposition med förslag till ändrad lagstiftning överlämnades till riksdagen i september 2017.

Enligt 1 kap. 4 § diskrimineringslagen (2008:567) är sexuella trakasserier ett uppträdande av sexuell natur som kränker någons värdighet.

H. Medhjälp

Ansvar som i brottsbalken är föreskrivet för viss gärning ska ådömas inte bara den som utfört gärningen utan även annan som främjat denna med råd eller dåd (23 kap. 4 §). Detsamma ska gälla beträffande i annan lag eller författning straffbelagd gärning, för vilken fängelse är föreskrivet.

De gärningar som motsvarar kraven i konventionen och som inte återfinns i brottsbalken är alla belagda med fängelsestraff.

I. Försök

Med undantag för misshandel som är ringa är försök till samtliga brott som täcker konventionens kriminaliseringsåtaganden straffbart (23 kap. 1 § brottsbalken).

J. Oacceptabelt rättfärdigande av brott

De omständigheter som avses i artikel 42 i konventionen innebär inte att en våldshandling blir straffri eller betraktas som mindre allvarlig.

K. Straffbestämmelsernas tillämpning

I svensk lag görs inga undantag för straffansvar på grund av den relation som kan finnas mellan förövaren och brottsoffret, dvs. straffbestämmelserna är tillämpliga utan hänsyn till en sådan eventuell relation.

L. Tillämpliga påföljder och ytterligare åtgärder mot förövare

För information om tillämpliga påföljder för de aktuella brotten se svaren som lämnats till avsnitt 5E och i övriga delar av denna rapport.

Sverige har inte uppställt som villkor för utlämning att det finns ett avtal med den andra berörda staten, vilket betyder att Sverige kan utlämna en person utan ett avtal med den ansökande staten.

Lag (1957:668) om utlämning för brott reglerar villkoren och förfarandena vid utlämning från Sverige. Lagen gäller inte om lag (2003:1156) om överlämnande från Sverige enligt en europeisk arresteringsorder eller lag (1959:254) om utlämning för brott till Danmark, Finland, Island och Norge är tillämplig i förhållande till den andra staten.

Enligt lagen om utlämning för brott får en svensk medborgare inte utlämnas till en stat utanför EU och de nordiska länderna.

Utlämning av utländska medborgare till en stat utanför EU och de nordiska länderna får beviljas endast om den gärning för vilken utlämning begärs motsvarar brott för vilket enligt svensk lag är föreskrivet fängelse i ett år eller mer. Om dom har avkunnats i den ansökande staten, måste påföljden utgöra minst frihetsstraff i fyra månader. Gärningen måste även motsvara brott enligt svensk lag.

Enligt lagen om en europeisk arresteringsorder får överlämnande av en person beviljas endast för ett brott för vilket enligt den utfärdande medlemsstatens lagstiftning en frihetsberövande påföljd i ett år eller mer är föreskrivet. Om dom har avkunnats i den utfärdande medlemsstaten krävs att en frihetsberövande påföljd i minst fyra månader har dömts ut. Gärningen måste motsvara brott enligt svensk lag. Överlämnande ska dock även beviljas om brottet finns angivet i bilagan till lagen (till exempel brott som grov misshandel samt våldtäkt) och det för gärningen enligt den utfärdande medlemsstatens lagstiftning är föreskrivet en frihetsberövande påföljd i tre år eller mer.

I allmänhet är det enda som krävs för utlämning till en annan nordisk stat att gärningen är straffbelagd i den ansökande staten. Under vissa omständigheter kan en svensk medborgare utlämnas, men inte om endast böter kan ådömas för gärningen i den ansökande staten.

Straffskalan för de aktuella brotten varierar beroende på brottets svårighetsgrad, se bilagorna E och F.

M. Försvårande omständigheter

Flera av de omständigheter som avses i artikel 46 är sådana omständigheter som särskilt ska beaktas vid bedömning av om ett brott är grovt (se till exempel 3 kap. 6 § andra stycket och 6 kap. 2 § tredje stycket brottsbalken).

Det finns även allmänna regler om straffmätning som är tillämpliga för alla brott. Vid bedömningen av ett brotts straffvärde ska beaktas den skada, kränkning eller fara som gärningen inneburit. Vidare ska beaktas om gärningen inneburit ett allvarligt angrepp på någons liv eller hälsa eller trygghet till person (29 kap. 1 § andra stycket brottsbalken). Således ska alla omständigheter av betydelse beaktas vid fastställandet av ett brotts straffvärde.

Likväl finns det vissa försvårande omständigheter som ska beaktas särskilt vid bedömningen av ett brotts straffvärde. Dessa nämns i 29 kap. 2 § brottsbalken. Om en gärning till exempel har innefattat fara för brottsoffrets liv, kan punkt 2 vara tillämplig, enligt vilken särskilt ska beaktas om den tilltalade visat stor hänsynslöshet. Vidare ska det enligt punkt 3 särskilt beaktas om den tilltalade utnyttjat någon annans skyddslösa ställning eller svårigheter att värja sig. Enligt punkt 4 är det möjligt att beakta om den tilltalade utnyttjat sin ställning eller i övrigt missbrukat ett särskilt förtroende. Enligt punkt 8 ska särskilt beaktas om brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person.

Med detta sagt bör det understrykas att uppräkningsen av omständigheter i 29 kap. 2 § brottsbalken inte är tänkt att vara uttömmande; alla omständigheter av betydelse kan betraktas som försvårande. Det betyder att en enskild omständighet som nämns i artikel 46 kan betraktas som försvårande enligt lagstiftningen, oavsett om den finns angiven i uppräkningsen eller inte. Om en eller flera försvårande omständigheter är tillämpliga i ett visst fall, ska detta beaktas inom straffskalan för brottet.

Tidigare fällande domar kan påverka både valet av påföljd och fängelsestraffets längd. Enligt 29 kap. 4 § brottsbalken ska rätten vid straffmätningen, utöver brottets straffvärde, i skärpande riktning ta hänsyn

till om den tilltalade tidigare gjort sig skyldig till brott, om inte förhållandet beaktas genom påföljdsvalet eller i tillräcklig utsträckning genom förverkande av villkorligt medgiven frihet. Vid denna bedömning ska särskilt beaktas vilken omfattning den tidigare brottsligheten haft, vilken tid som förflutit mellan brotten samt om den tidigare och den nya brottsligheten är likartade eller brottsligheten i båda fallen är särskilt allvarlig. Enligt 30 kap. 4 § brottsbalken kan tidigare fällande domar påverka valet av påföljd.

N. Förbud mot tvingande alternativa tvistlösningsprocesser eller påföljder

Tvingande alternativ tvistlösning ingår inte i svensk lag.

Det finns inga tvingande alternativa tvistlösningsprocesser inom den svenska processuella ramen för frågor om vårdnad av barn och barns boende och umgängesrätt. Inga alternativa tvistlösningsprocesser – tvingande eller frivilliga – ingår i skilsmässoprocessen. Hemskillnad finns inte i svensk lag. Om ett äktenskap ingåtts under tvång, har den part som tvingats ingå äktenskapet rätt till äktenskapsskillnad utan föregående betänketid.

I Sverige regleras medling mellan brottsoffer och gärningsman av lagen (2002:445) om medling med anledning av brott. Det är alltid frivilligt för båda parter att delta i medling.

O. Administrativa och rättsliga data om våldsfall

Enligt data från Brottsförebyggande rådet bekräftades sammanlagt 29 fall av dödligt våld⁹ mot kvinnor 2016, 29 fall 2015 och 25 fall 2014.

Statistiken över anmälda brott och personupplärade brott bygger på brottskoder, som kan inbegripa ytterligare information om brottet, såsom information om offrets kön, ålder m.m. Statistiken över lagföringar och påföljder bygger på den aktuella gärningen och innehåller endast information om brottstypen. Den statistiken kan därför inte uppdelas efter kön och tas därför inte med här.

Svensk statistik registrerar alla anmälda händelser som brott, även om det senare konstateras att vissa inte utgjorde straffbelagda gärningar. Dessutom

⁹ Mord, dråp och misshandel med dödlig utgång.

räknas flera brott av samma slag mot ett och samma offer separat. Och i de flesta fall räknas försök till brott tillsammans med fullbordade brott.

Personupplärade brott är handlagda brott där minst en misstänkt person har lagförts för brottet genom att åtal har väckts, strafföreläggande har utfärdats eller åtalsunderlåtelse har meddelats.

Anmälda brott 2014–2016. Källa: Brottsförebyggande rådet

	2014	2015	2016
Misshandel mot flicka 0–6 år	1 581	1 706	1 849
Obekant med offret	80	116	120
Utomhus	46	69	58
Inomhus	34	47	62
Bekant med offret	1 501	1 590	1 729
Utomhus	107	110	122
Inomhus	1 394	1 480	1 607
Misshandel mot flicka 7–14 år	3 719	3 709	4 030
Obekant med offret	434	436	481
Utomhus	313	301	341
Inomhus	121	135	140
Bekant med offret	3 285	3 273	3 549
Utomhus	608	631	680
Inomhus	2 677	2 642	2 869
Misshandel mot flicka 15–17 år	2 157	2 395	2 484
Obekant med offret	436	428	439
Utomhus	302	287	306
Inomhus	134	141	131
Bekant med offret	1 721	1 967	2 045
Utomhus	509	582	602
Inomhus	1 212	1 385	1 443
Misshandel mot kvinna 18 år eller äldre	28 456	28 967	29 047
Obekant med offret	6 557	6 742	6 647
Utomhus	3 549	3 811	3 516
Inomhus	3 008	2 931	3 131
Bekant med offret	21 899	22 225	22 400
Utomhus	3 925	3 921	4 223
Inomhus	17 974	18 304	18 177
I nära relation med offret	13 630	13 873	10 417
Ej i nära relation med offret	4 344	4 431	7 760
Grov fridskränkning mot flicka under 18 år	672	595	634
Grov fridskränkning mot kvinna 18 år eller äldre	257	198	245
Grov kvinnofridskränkning	1 997	1 844	1 886
Olaga förföljelse mot flicka under 18 år	41	35	24
Olaga förföljelse mot kvinna 18 år eller äldre	475	413	477
Olaga hot mot flicka under 18 år	2 582	2 659	3 247
Olaga hot mot kvinna 18 år eller äldre	20 467	20 876	20 896
Ofredande mot flicka under 18 år	3 089	3 201	3 617
Ofredande mot kvinna 18 år eller äldre	30 521	29 945	29 038

Våldtäkt inkl. grov mot flicka under 15 år	2 037	1 484	1 877
Fullbordad våldtäkt	1 826	1 440	1 826
Utomhus	195	210	195
Inomhus	1 631	1 230	1 631
Försök till våldtäkt	51	44	51
Utomhus	26	11	26
Inomhus	25	33	25
Våldtäkt inkl. grov mot flicka 15–17 år	872	644	765
Fullbordad våldtäkt	844	607	711
Utomhus	132	127	129
Inomhus	712	480	582
Försök till våldtäkt	28	37	54
Utomhus	16	17	22
Inomhus	12	20	32
Våldtäkt inkl. grov mot kvinna 18 år eller äldre	3 395	3 333	3 559
Fullbordad våldtäkt	3 076	3 056	3 282
Utomhus	450	457	455
Inomhus	2 626	2 599	2 827
Försök till våldtäkt	319	277	277
Utomhus	127	133	108
Inomhus	192	144	169
Sexuellt utnyttjande av flicka under 15 år	284	247	194
Sexuellt utnyttjande av flicka 15–17 år	16	21	20
Sexuellt övergrepp mot flicka under 15 år	630	603	473
Sexuellt övergrepp mot flicka 15–17 år	24	18	37
Sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning m.m. mot flicka 15–17 år	103	81	71
Sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning m.m. mot kvinna 18 år eller äldre	206	213	241
Sexuellt ofredande (exkl. exhibitionism) mot flicka under 15 år	3 000	2 072	2 400
Sexuellt ofredande (exkl. exhibitionism) mot flicka 15–17 år	718	745	1 363
Sexuellt ofredande (exkl. exhibitionism) mot kvinna 18 år eller äldre	4 189	4 173	4 907

Personupplärade brott 2014–2016. Källa: Brottsförebyggande rådet

	2014	2015	2016
Misshandel mot flicka 0–6 år	108	121	107
Obekant med offret	4	9	5
Utomhus	3	6	1
Inomhus	1	3	4
Bekant med offret	104	112	102
Utomhus	13	16	11
Inomhus	91	96	91
Misshandel mot flicka 7–14 år	366	365	329
Obekant med offret	34	38	35
Utomhus	23	25	23
Inomhus	11	13	12
Bekant med offret	332	327	294
Utomhus	56	49	63
Inomhus	276	278	231
Misshandel mot flicka 15–17 år	383	365	370

Obekant med offret	68	69	64
Utomhus	42	37	46
Inomhus	26	32	18
Bekant med offret	315	296	306
Utomhus	96	101	120
Inomhus	219	195	186
Misshandel mot kvinna 18 år eller äldre	4 190	4 243	3 764
Obekant med offret	771	715	607
Utomhus	448	389	324
Inomhus	323	326	283
Bekant med offret	3 419	3 528	3 157
Utomhus	615	646	571
Inomhus	2 804	2 882	2 586
I nära relation med offret	2 242	2 335	1 729
Ej i nära relation med offret	562	547	857
Grov fridskränkning mot flicka under 18 år	88	99	76
Grov fridskränkning mot kvinna 18 år eller äldre	55	48	43
Grov kvinnofridskränkning	361	310	311
Olaga förföljelse mot flicka under 18 år	10	14	7
Olaga förföljelse mot kvinna 18 år eller äldre	181	124	85
Olaga hot mot flicka under 18 år	282	255	259
Olaga hot mot kvinna 18 år eller äldre	2 239	2 460	2 123
Ofredande mot flicka under 18 år	222	138	131
Ofredande mot kvinna 18 år eller äldre	1 022	1 073	850
Våldtäkt inkl. grov mot flicka under 15 år	843	426	332
Fullbordad våldtäkt	834	415	323
Utomhus	42	44	24
Inomhus	792	371	299
Försök till våldtäkt	9	11	9
Utomhus	5	3	2
Inomhus	4	8	7
Våldtäkt inkl. grov mot flicka 15–17 år	163	73	46
Fullbordad våldtäkt	162	70	42
Utomhus	10	11	10
Inomhus	152	59	32
Försök till våldtäkt	1	3	4
Utomhus	-	-	1
Inomhus	1	3	3
Våldtäkt inkl. grov mot kvinna 18 år eller äldre	291	286	262
Fullbordad våldtäkt	259	258	236
Utomhus	34	39	32
Inomhus	225	219	204
Försök till våldtäkt	32	28	26
Utomhus	13	6	5
Inomhus	19	22	21
Sexuellt utnyttjande av flicka under 15 år	111	82	77
Sexuellt utnyttjande av flicka 15–17 år	1	1	-
Sexuellt övergrepp mot flicka under 15 år	282	193	224
Sexuellt övergrepp mot flicka 15–17 år	13	3	3

Sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning m.m. mot flicka 15–17 år	93	10	12
Sexuellt tvång, sexuellt utnyttjande av person i beroendeställning m.m. mot kvinna 18 år eller äldre	9	34	50
Sexuellt ofredande (exkl. exhibitionism) mot flicka under 15 år	611	998	515
Sexuellt ofredande (exkl. exhibitionism) mot flicka 15–17 år	124	115	167
Sexuellt ofredande (exkl. exhibitionism) mot kvinna 18 år eller äldre	292	568	455

Socialstyrelsen har enligt lag skyldighet (lag 2007:606) att i vissa fall utreda barn som avlidit med anledning av brott och vuxna som avlidit med anledning av brott av en närstående eller tidigare närstående person (Dödsfallsutredningar, 2014–2015). Enligt Socialstyrelsen avled 2014 ett barn på grund av brott. För 2015 var siffran densamma, det vill säga att ett barn avled på grund av brott (Dödsfallsutredningar, 2014 - 2015). Data för 2016 har ännu inte publicerats. Myndigheten utreder årligen ungefär fem dödsfall bland barn och tio dödsfall bland vuxna. Det pågår för närvarande en extern utredning som ser över hur lagstiftningen på detta område kan stärkas.

P. Andra åtgärder

Skatteverket ansvarar för folkbokföringen i Sverige. Uppgifter i folkbokföringsregistret betraktas normalt som harmlösa och är i allmänhet offentliga. Dock gäller sekretess för uppgift i registret om det av särskild anledning kan antas att den person som uppgiften avser eller någon närstående till honom eller henne lider men om uppgiften röjs. Detta skulle kunna vara fallet om en person löper risk att utsättas för hot eller våld av någon annan och det därför finns ett behov av att skydda uppgift om personens bostadsort. I syfte att förhindra hot och förföljelse kan sekretess även gälla för till exempel uppgift, oavsett sammanhang, om en förföljd persons eller någon till denne närstående persons bostadsadress, telefonnummer och e-postadress. Det finns i dag tre olika sätt att aktivt förhindra att personuppgifter lämnas ut. Minst ingripande är att låta Skatteverket införa en sekretessmarkering i registret. För att göra det kräver Skatteverket att sökanden eller någon närstående till honom eller henne är utsatt för ett faktiskt och konkret hot. Markeringen fungerar som en signal och syftar till att garantera att en noggrann sekretessprövning sker innan någon uppgift om personen lämnas ut. Om en sekretessmarkering i registret inte anses vara en tillräcklig åtgärd för att skydda en individ får Skatteverket medge att en person som har flyttat, eller avser att göra det, fortsätter att vara folkbokförd på den gamla folkbokföringsorten, så kallad kvarskrivning. Det tredje och mest långtgående sättet att skydda personuppgifter är att en

person, efter Polismyndighetens medgivande, använder fingerade personuppgifter. I stället för en persons riktiga uppgifter, registreras de fingerade personuppgifterna i folkbokföringsregistret. En förutsättning för att beviljas fingerade personuppgifter är att personen riskerar att bli utsatt för allvarlig brottslighet som riktar sig mot hans eller hennes liv, hälsa eller frihet. Dessutom krävs att andra skyddsåtgärder anses vara otillräckliga. Den 26 juni 2014 tillsatte regeringen en särskild utredare med uppdrag att föreslå åtgärder som ger ett förstärkt skydd för hotade och förföljda personers personuppgifter. Uppdraget redovisades den 30 juni 2015 (SOU 2015:69) och skickades på remiss. Remisstiden gick ut den 1 december 2015. Utredningens slutsatser och förslag behandlas av Regeringskansliet.

6. Utredning, lagföring, processrätt och skyddsåtgärder

A. Åtgärder för att säkerställa lämpliga insatser av de brottsbekämpande myndigheterna

När en polisanmälan lämnas in eller en utredning inleds, görs hot- och riskbedömningar. Utifrån dessa bedömningar fattas beslut om vilka åtgärder som bör vidtas i det enskilda fallet för att garantera brottsoffret skydd och hjälp. Det finns olika grader av skydd, beroende på hur hotbilden ser ut. Av polisen kan man få rådgivning, bevakning och olika tekniska hjälpmedel, till exempel ett skyddspaket med bland annat larmtelefon med gps och ljudande larm. Brottsoffret kan också få en egen kontaktperson och möjlighet till informations- och säkerhetssamtal.

Vidare kan det beslutas om kontaktförbud, och målsäganden får ett juridiskt biträde som en standardåtgärd. Polisen samverkar även med andra instanser i samhället som kan ge skydd. Till exempel kan kommunen ordna med skyddat boende, och en brottsofferjour kan erbjuda hjälp. Det finns även frivilligorganisationer som kan hjälpa.

Se avsnitt 5O för data om uppklarade brott samt lagföringar.

B. Riskbedömningsförfaranden

Såsom beskrivits i avsnitten 4B1 och 4B2 har Socialstyrelsen särskilda föreskrifter om våld i nära relationer, 5 kap. 1 § (SOSFS 2014:4).

För att fastställa en målsägandes behov av särskilda skyddsåtgärder under förundersökningen och rättegången ska polisen så snart som möjligt göra en

individuell skyddsbedömning. Vid bedömningen ska hänsyn särskilt tas till brottets allvar och målsägandens personliga förhållanden. En målsägande som är under 18 år ska alltid anses ha ett särskilt skyddsbehov (13 f § förundersökningskungörelsen).

C. Akuta förbudsåtgärder

Det finns ett antal åtgärder som erbjuder sådant omedelbart skydd som avses i artikel 52. Om det behövs för att en straffbelagd handling ska kunna avvärjas, får en polisman till exempel, enligt 13 § polislagen (1984:387), avvisa eller avlägsna en person från visst område eller utrymme. Om åtgärden är otillräcklig, får personen tillfälligt omhändertas. En annan åtgärd som kan vidtas är häktning (24 kap. 1 § rättegångsbalken). Den som på sannolika skäl är misstänkt för ett brott, för vilket är föreskrivet fängelse ett år eller däröver, får häktas, om det med hänsyn till brottets beskaffenhet, den misstänktes förhållande eller någon annan omständighet finns risk för att han 1. avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff, 2. genom att undanröja bevis eller på något annat sätt försvårar sakens utredning eller 3. fortsätter sin brottsliga verksamhet. Om rätten beslutar att häkta någon eller förordnar att någon ska kvarbli i häkte, ska den samtidigt på begäran av åklagaren pröva om den häktades kontakter med omvärlden ska få inskränkas (24 kap. 5 a § rättegångsbalken). Tillstånd till sådana restriktioner får meddelas endast om det finns risk för att den misstänkte undanröjer bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning. För kvinnor som är utsatta för våld i nära relationer finns även möjlighet till kontaktförbud, vilka inte behöver vara knutna till ett åtal (se nedan).

D. Kontaktförbud – rättslig ram

Det grundläggande syftet med lagen (1988:688) om kontaktförbud är att förhindra brott mot och öka tryggheten för personer som är utsatta för förföljelse och trakasserier. Lagen behandlar fyra typer av kontaktförbud: kontaktförbud, utvidgat kontaktförbud, särskilt utvidgat kontaktförbud och kontaktförbud avseende gemensam bostad.

Ett kontaktförbud får meddelas om det på grund av särskilda omständigheter finns risk för att den mot vilken förbudet avses gälla kommer att begå brott mot, förfölja eller på annat sätt allvarligt trakassera den som förbudet avses skydda. Vid bedömningen av om det finns en sådan risk ska det särskilt beaktas om den mot vilken förbudet avses gälla har begått brott mot någon persons liv, hälsa, frihet eller frid. Om det kan antas

att ett ordinärt kontaktförbud inte är tillräckligt, får ett utvidgat kontaktförbud meddelas. Ett sådant förbud betyder att en person förbjuds att uppehålla sig i närheten av offrets bostad eller arbetsplats. Om en person har överträtt ett utvidgat kontaktförbud, får ett särskilt utvidgat kontaktförbud meddelas, varigenom det område som personen är förbjuden att uppehålla sig inom utvidgas. Ett beslut om särskilt utvidgat kontaktförbud ska förenas med villkor om elektronisk övervakning, om det inte finns särskilda skäl mot det. Enligt ett kontaktförbud avseende gemensam bostad kan offrets partner förbjudas att uppehålla sig i paret gemensamma bostad. I oktober 2011 trädde ändringar av lagen om kontaktförbud i kraft. Ändringarna syftade till att förbättra situationen för de personer som på olika sätt riskerar att utsättas eller har utsatts för våld, hot eller trakasserier, ofta vid upprepade tillfällen, (stalkning). Den viktigaste ändringen innefattade möjligheten att använda elektronisk övervakning vid särskilt utvidgade kontaktförbud.

I januari 2014 ökade möjligheterna att förebygga våld mot kvinnor ytterligare genom ännu en ändring av lagen om kontaktförbud. Ändringen innebär att det inte längre krävs att risken för brott är påtaglig för att ett kontaktförbud avseende gemensam bostad ska kunna meddelas.

En utredare har gjort en översyn av förutsättningarna för elektronisk övervakning av kontaktförbud. Promemorian (Ds 2017:1) överlämnades den 17 januari 2017. Förslagen har skickats på remiss, och frågan behandlas för närvarande av Regeringskansliet.

Under en utredning ska målsäganden snarast möjligt informeras om rätten att få ett kontaktförbud.

E. Tillämpning av kontaktförbud

Under 2015 utfärdade Åklagarmyndigheten 3 449 kontaktförbud, medan siffran för 2016 var 3 252.

Den officiella kriminalstatistiken innehåller information om brott mot lagen om kontaktförbud. Uppgifterna är inte uppdelades efter kön och kan därför inbegripa fall där offret är en man. Antalet anmälda överträdelse av kontaktförbud var 5 125 år 2014, 5 322 år 2015 och 5 098 år 2016. Antalet anmälningar om hindrande av elektronisk övervakning var 3 år 2014, 4 år

2015 och 4 år 2016. Antalet personuppklarade brott¹⁰ var 1 643 år 2014, 1 894 år 2015 och 2 133 år 2016 för överträdelser av kontaktförbud. För hindrande av elektronisk övervakning var motsvarande siffror 0 år 2014, 3 år 2015 och 0 år 2016.

Antalet domstolsärenden rörande kontaktförbud 2015 var 158 och 2016 var siffran 132. Antalet strafförelägganden var 42 under 2015 och 25 under 2016.

F. Förfaranden *ex officio*

Enligt svensk lagstiftning ska Polismyndigheten, Säkerhetspolisen eller åklagaren inleda en brottsutredning så snart det finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats. En utredning ska inledas *ex officio* (på eget initiativ), oavsett om brottsoffret har anmält brottet eller om brottsoffret är okänt.

De aktuella brotten hör alla under allmänt åtal när de har förövats i Sverige och omfattas inte av regler som förutsätter att åtalet måste vara påkallat från allmän synpunkt. Brottsoffrets medverkan i rättsprocessen är inte en förutsättning för lagföring.

G. Förfaranden *ex parte*

Brottsoffrets medverkan i rättsprocessen är inte en förutsättning för lagföring.

Som nämnts i avsnitt 6 F ska Polismyndigheten, Säkerhetspolisen eller åklagaren inleda en brottsutredning så snart det finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats. Huvudsyftet med en utredning är att avgöra om det föreligger tillräckliga skäl att väcka åtal. Om det inte längre finns anledning att fortsätta utredningen, ska den läggas ned. Grundregeln i svensk lag är att vittnen ska höras personligen inför rätten vid huvudförhandlingen. Det finns inga regler som hindrar att ett kvinnligt vittne tar tillbaka sina utsagor. Om så sker kan det dock bli svårt för Polismyndigheten, Säkerhetspolisen eller åklagaren att bevisa vad som hänt.

¹⁰ Handlagda brott där minst en misstänkt person har lagförts för brottet genom att åtal har väckts, strafföreläggande har utfärdats eller åtalsunderlåtelse har meddelats.

H. Brottsofferstöd i rättsprocessen

Förutom att många brottsoffer kan ha rätt att få rättsligt stöd av ett målsägandebiträde, kan brottsoffren även stödjas av olika icke-statliga organisationer – såsom brottsoffer- och kvinnojourer – före, under och efter rättegången. De icke-statliga organisationerna kan även informera brottsoffren om frågor kring förundersökningen och rättegången och om hur de kan begära och få ersättning. Under förundersökningen kan icke-statliga organisationer eller andra aktörer i civilsamhället närvara vid ett förhör, om närvaron inte är till men för utredningen. Även kommuner erbjuder stödtjänster.

I. Skyddsåtgärder

Sverige har genomfört direktiv 2012/29/EU om fastställande av miniminormer för brottsoffers rättigheter och för stöd till och skydd av dem (prop. 2014/15:77). Syftet med direktivet är att säkerställa att brottsoffer får lämplig information, lämpligt stöd och skydd och kan medverka i straffrättsliga förfaranden. Direktivet omfattar alla brottsoffer. Under 2015 ändrades redan befintliga paragrafer och infördes nya paragrafer i förundersökningskungörelsen (1947:948) i syfte att uppfylla kraven i direktivet. Målsäganden ska så snart som möjligt underrättas om att åklagaren under vissa förutsättningar kan föra talan om brottsskadeersättning i hans eller hennes ställe och om möjligheterna att få ersättning enligt brottsskadelagen. I tillämpliga fall ska målsäganden även underrättas om de regler som gäller för förordnande av målsägandebiträde eller meddelande av kontaktförbud. Målsäganden ska informeras om

- vilka skyddsåtgärder som finns,
- möjlighet till alternativt boende,
- vilka myndigheter, organisationer och andra som kan lämna stöd, hjälp och vård,
- möjligheten till medling,
- de kontaktuppgifter som behövs för att få upplysningar om det egna ärendet,
- den fortsatta handläggningen och vilken roll han eller hon kommer att ha i den,
- rätten till tolkning och översättning,
- rätten till ersättning för kostnader vid inställelse till förhör och sammanträden i domstol,

- vart han eller hon kan vända sig med klagomål som rör handläggningen av ärendet, och
- att han eller hon på begäran kan få information om hur ärendet fortskrider hos polisen, åklagare eller domstol om det kan ske utan men för utredningen.

Om en målsägande bedöms ha behov av särskilda skyddsåtgärder enligt ovan ska, om förundersökningen inte motverkas eller polisens eller åklagarens arbete inte avsevärt försvåras,

1. förhör med målsäganden hållas i lokaler som är avsedda för detta ändamål,
2. upprepade förhör med målsäganden hållas av samma förhørsledare, och
3. förhör med målsäganden som avser brott såsom människohandel hållas av en person av visst kön om målsäganden begär det.

Om en gripen, anhållen eller häktad person avviker eller om frihetsberövandet hävs, ska målsäganden så snart som möjligt underrättas, om det behövs (förundersökningskungörelsen 13 c §).

Om en gripen, anhållen eller häktad person har avvikit är den som ansvarar för den frihetsberövade också ansvarig för att målsäganden underrättas om det. Den som beslutar om att häva ett gripande är ansvarig för att målsäganden underrättas om beslutet. Åklagaren ansvarar för att målsäganden underrättas om att ett beslut om anhållande eller häktning hävs.

Under förundersökning ska förhör hållas med var och en som sannolikt har för utredningen betydelsefulla uppgifter att lämna, inklusive målsäganden. Ett brottsoffer som är part i målet har rätt att höras och att ge in bevisning under förfarandet i domstol.

En målsägande eller ett vittne som ska höras i ett brottmål kan begära att den misstänkte (eller en åhörare) inte får närvara vid vittnesförhöret utan i stället tar del av rättegången från annan plats genom så kallad medhörning. Rätten får besluta om medhörning om det finns anledning att anta att vittnet av rädsla eller annan orsak inte fritt berättar sanningen på grund av den misstänktes närvaro (36 kap. 18 § rättegångsbalken). Rätten får besluta att parter och andra som deltar i ett sammanträde i stället för att infinna sig personligen ska delta genom ljudöverföring eller ljud- och bildöverföring. Detta sker huvudsakligen via telefon eller videolänk. Vid bedömningen ska rätten särskilt beakta om någon som ska delta i sammanträdet känner

påtaglig rädsla för att vara närvarande i rättssalen (5 kap. 10 § rättegångsbalken).

Det finns särskilda regler för barn. Om en vårdnadshavare har en nära relation till den som kan misstänkas för att ha begått ett brott mot ett barn, ska en särskild företrädare förordnas för barnet. En särskild företrädare ska ta till vara barnets rätt under förundersökningen och i efterföljande rättegång.

Det finns särskilda regler för förhör med personer som är under 18 år. Sådana förhör ska planeras så att det inte uppkommer fara för att den som förhörs tar skada. Förhöret får inte göras mer ingående än omständigheterna kräver och får inte äga rum fler gånger än som är nödvändigt. Förhöret bör i dessa fall hållas av en person med särskild kompetens. Under vissa omständigheter bör någon som äger särskild sakkunskap i barn- eller förhörpsykologi biträda vid förhöret.

Om barnet är under 15 år ska rätten med hänsyn till omständigheterna pröva om han eller hon får höras som vittne.

När den som hörs är under 15 år bör den som har vårdnaden om honom eller henne vara närvarande vid förhöret, om det kan ske utan men för utredningen. Förhör med barn, särskilt barn som är under 15 år, angående allvarligare brott, såsom sexualbrott, dokumenteras regelmässigt genom videoinspelning.

Barnahuset är barnvänliga, tvärvetenskapliga centrum inom barn- och ungdomsvården där socialarbetare samverkar med polis, åklagare och läkare i noggranna utredningar av övergrepp mot barn. Lokalerna är utformade för att vara så trivsamma som möjligt för barnen, som där även har tillgång till behandlingstjänster för sig själva och sina familjer. Barnahuset har kontor och mötesrum för alla yrkesverksamma och separata väntrum som är möblerade och utformade utifrån barnens och ungdomarnas behov.

De gemensamma nationella riktlinjerna för samverkan vid utredningar kring barn som misstänks vara utsatta för brott och kriterier för landets barnahuset innehåller rekommendationer vars syfte är att myndigheterna i sina kontakter med barn ska ha ett tydligt barnrättsperspektiv och ge barnen möjlighet att under trygga och säkra förhållande berätta vad de har varit med om. För närvarande bedriver mer än 30 barnahuset verksamhet över hela Sverige.

J. Rättshjälp

Vid vissa typer av brott har målsägande rätt till juridiskt biträde (1 § lagen [1988:609] om målsägandebiträde). Målsäganden behöver inte betala något för biträdet. Rätten kan förordna ett målsägandebiträde när en förundersökning har inletts i mål om vissa typer av brott:

- I. Sexualbrott enligt 6 kap. brottsbalken, om det inte är uppenbart att målsäganden saknar behov av sådant biträde.
- II. Brott mot liv och hälsa eller mot frihet och frid enligt 3 eller 4 kap. brottsbalken, på vilket fängelse kan följa, om det med hänsyn till målsägandens personliga relation till den misstänkte eller andra omständigheter kan antas att målsäganden har behov av sådant biträde.
- III. Annat brott på vilket fängelse kan följa, om det med hänsyn till målsägandens personliga förhållanden och övriga omständigheter kan antas att målsäganden har ett särskilt starkt behov av sådant biträde.

Om en vårdnadshavare har en nära relation till den som kan misstänkas för att ha begått ett brott mot ett barn, kan barnet få en särskild företrädare. Den särskilda företrädaren betalas av staten och kostar inte barnet eller barnets familj någonting.

Rättshjälp kan även grunda sig på de villkor som uppställs i rättshjälplagen (1996:1619). Rättshjälp är ekonomiskt stöd som ges av staten till dem som inte kan betala för ett juridiskt biträde. Rättshjälpen täcker en del av kostnaderna för det juridiska biträdet, men även kostnader för bevisning och andra utgifter.

7. Migration och asyl

Migrationsverket ansvarar för att ta emot, handlägga och pröva ansökningar om t.ex. uppehållstillstånd och asyl. Myndighetens beslut kan i allmänhet överklagas till migrationsdomstolarna.

Utlänningslagen (2005:716) innehåller bl.a. regler om visering, asyl, flyktingstatus och alternativt skydd, uppehållstillstånd och familjeåterförening, arbetstillstånd, återvändande och förvar (utlänningslagen: <http://www.notisum.se/rnp/sls/lag/20050716.HTM>).

Under 2015 kom ett stort antal asylsökande till Sverige. Den 20 juli 2016 infördes en tidsbegränsad lag som anpassade Sveriges asylregler till miniminivån enligt EU-rätten. Enligt den tillfälliga lagen beviljas flyktingar och alternativt skyddsbehövande tidsbegränsade uppehållstillstånd. Vidare har möjligheterna till familjeåterförening begränsats. Enligt den tillfälliga lagen får uppehållstillstånd på grund av synnerligen ömmande omständigheter (humanitära skäl) endast beviljas om det skulle strida mot ett svenskt konventionsåtagande att inte göra det. Detsamma gäller i fråga om familjeåterförening. Detta betyder att tillstånd inte får nekas om beslutet skulle strida mot Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna. Europakonventionen mot människohandel (Europarådets konvention om bekämpande av människohandel) omnämns också i lagförarbetena. Begränsningarna i möjligheten att få uppehållstillstånd i Sverige kommer att tillämpas under högst tre år. När lagen varit i kraft i två år kommer regeringen att bedöma behovet av att lagen gäller även under det sista året av giltighetstiden. (Den tillfälliga lagen: http://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/lag-2016752-om-tillfalliga-begransningar-av_sfs-2016-752.)

A. Uppehållstillstånd

Migrationsverket beslutar om ansökningar om uppehållstillstånd. Ett beslut bereds av en handläggare, varefter beslutet fattas av en beslutsfattare. Uppehållstillstånd ska ges till den som är make/maka eller sambo till någon som är bosatt eller som har beviljats uppehållstillstånd för bosättning i Sverige. Detsamma gäller för ett ogift barn som a) har en förälder som är bosatt i eller har beviljats uppehållstillstånd för bosättning i Sverige eller b) har en förälder som är gift eller sambo med någon som är bosatt i eller har beviljats uppehållstillstånd för bosättning i Sverige (5 kap. 3 § utlänningslagen). Det finns undantag för att inte bevilja uppehållstillstånd, bl.a. på grund av brottslighet.

Ett uppehållstillstånd som beviljas en make/maka eller sambo ska vara tidsbegränsat vid första beslutstillfället, såvida inte makarna eller samborna sammanbott utomlands under en längre tid. Detta gäller även för makens/makans eller sambons barn (5 kap. 3 a § utlänningslagen). Ett tidsbegränsat uppehållstillstånd gäller vanligtvis i två år. Efter två år kan Migrationsverket bevilja ett permanent uppehållstillstånd. Denna tvåårsregel med uppskjuten invandringsprövning finns för att förhindra missbruk av

rätten till familjeåterförening och samtidigt undvika restriktiva bedömningar av denna rätt.

Om äktenskapet eller förhållandet har upphört före tvåårsperiodens slut, är huvudregeln att sökanden ska återvända till hemlandet. Utlänningslagen innehåller dock tre undantag från huvudregeln. Dessa undantagsregler ska motverka tvåårsregelns negativa konsekvenser och finns till för att skydda personer som kommer till Sverige för ett förhållande och hamnar i en utsatt situation. Det handlar huvudsakligen om kvinnor som av rädsla för att utvisas stannar kvar i en situation där de utsätts för övergrepp eller brott. En av undantagsreglerna avser det fall att förhållandet har upphört främst på grund av att sökanden, eller sökandens barn, utsatts för våld eller för annan allvarlig kränkning av sin frihet eller frid (5 kap. 16 § tredje stycket 2).

Det bör noteras att undantag från reglerna om familjeåterförening gäller enligt den tillfälliga lagen. Svenska konventionsåtaganden måste upprätthållas.

År 2014 lät Justitiedepartementet göra en kartläggning av tillämpningen av undantagsregeln om uppehållstillstånd på grund av våld eller annan allvarlig kränkning. Enligt rapporten från kartläggningen överensstämde tillämpningen i huvudsak med bestämmelsens utformning, förarbetena och praxis. I majoriteten av ärendena i kartläggningen hade sökanden beviljats uppehållstillstånd med stöd av regeln. Se Ds 2014:38:
<http://www.regeringen.se/49bb5a/contentassets/f315597fbcea4f168b444b481bcda7b6/fortsatt-uppehallstillstand-vid-brusten-anknytning-pa-grund-av-vald-eller-allvarlig-krankning---en-kartlaggning-av-tillampningen-ds-201438>

Ett tidsbegränsat uppehållstillstånd om minst sex månader ska på ansökan av förundersökningsledaren ges till en utlänning som vistas här, om

- det behövs för att förundersökning eller huvudförhandling i brottmål ska kunna genomföras,
- utlänningen klart visat sin vilja att samarbeta med de brottsutredande myndigheterna,
- utlänningen brutit alla förbindelser med de personer som är misstänkta för brott som förundersökningen avser, och
- hänsyn till den allmänna ordningen och säkerheten inte talar emot att tillstånd beviljas.

Om utlänningen vill ha betänketid för att återhämta sig och för att kunna ta ställning till om han eller hon vill samarbeta med de brottsutredande myndigheterna, ska vidare på ansökan av förundersökningsledaren ett tidsbegränsat uppehållstillstånd om 30 dagar meddelas om det behövs för utredningen och hänsyn till den allmänna ordningen och säkerheten inte talar emot det. Tillstånden får förnyas på begäran (5 kap. 15 § utlänningslagen). Regeln gäller för alla brottmål, inte bara människohandel.

Dessutom kan rätten att stanna i Sverige prövas utifrån behovet av internationellt skydd (asylregler, 5 kap. 1 § utlänningslagen) eller om det finns synnerligen ömmande omständigheter (5 kap. 6 § utlänningslagen). Risken för att utlänningen blir utstött i hemlandet när han eller hon återvänder nämns i förarbetena som ett exempel på en situation som kan utgöra synnerligen ömmande omständigheter. Enligt den tillfälliga lagen får uppehållstillstånd på grund av synnerligen ömmande omständigheter (humanitära skäl) dock endast beviljas om det skulle strida mot ett svenskt konventionsåtagande att inte göra det. Här åsyftas främst Europakonventionen om de mänskliga rättigheterna. Även Europarådets konvention om bekämpande av människohandel omnämns. Se förarbetena – proposition 2015/16:174, s. 49–55.
(<http://www.regeringen.se/contentassets/075968fdd8c94788977dba14bae16444/forslag-om-att-tillfalligt-begransa-mojligheten-att-fa-uppehallsstillstand-i-sverige-prop.-201516174>.)

Se avsnitt E nedan för exempel på planerade aktiviteter i enlighet med handlingsplanen.

Se bilaga G för statistik.

B. Könrelaterade asylansökningar

Eftersom förföljelse på grund av kön är ett uttryckligt asylskäl i utlänningslagen (4 kap. 1 §) är frågan om könrelaterat våld mot kvinnor en central del av bedömningen av skyddsbehoven i Sverige.

Hänsyn tas kontinuerligt till genusaspekter genom hela asylprocessen. Till exempel frågas den asylsökande i alla ärenden om eventuella önskemål om kön på tolk, handläggare eller offentligt biträde. Intervjuer genomförs med en sökande i taget, dvs. att makar intervjuas separat. Information ges om sekretessregler i förhållande till makar; till exempel får information som

lämnas av en maka inte förmedlas till maken. Om Migrationsverkets handläggare fattar misstankar om att det kan förekomma våld inom äktenskapet eller förhållandet, ges sökanden information om var hjälp och stöd finns att få, dvs. hos polisen eller kvinnojourer. Vidare finns det interna arbetsrutiner att följa vid misstanke om människohandel. Alla vuxna sökande får information om asylprocessen, rätten till hälso- och sjukvård samt regler och bestämmelser i Sverige.

Se bilaga G för statistik.

C. Förfaranden som tar hänsyn till genusperspektivet

En grundprincip när det gäller boende för asylsökande är att ensamstående kvinnor placeras med andra ensamstående kvinnor, män med män och familjer för sig själva eller tillsammans med andra familjer. En asylsökande har rätt till ett boende som är anpassat efter hans eller hennes behov om sökanden befinner sig i en särskilt utsatt situation på grund av särskilda behov till följd av till exempel människohandel, tortyr, kvinnlig könsstympning, våldtäkt eller andra former av sexuellt våld. I oktober 2016 utfärdade Migrationsverket en intern standard för att identifiera personer i behov av särskilt boende. Standarden är ett operativt stöd vid identifiering av individer i mottagningssystemet med behov av särskilt boende, såsom skyddat boende, men även vid bedömning av lämplig placering (I-67/2016). En standard utfärdad av Migrationsverket innehåller överenskomna verksamhetsrutiner för ökad effektivitet och kvalitet.

Trygghetsboenden är anläggningsboenden som drivs av Migrationsverket i tätorter. Myndigheten införde denna boendeform 2016. De ger asylsökande som är placerade i trygghetsboende tillgång till nätverk och socialt stöd som inte alltid finns i mindre samhällen, där asylboenden vanligtvis är belägna. Syftet med trygghetsboende är att erbjuda ett alternativ för sökande som inte känner sig trygga i de andra boenden som finns. Trygghetsboende är ett individbaserat boende för asylsökande i utsatta situationer (kan t.ex. erbjudas kvinnor, hbtq-personer eller personer från religiösa minoriteter när ett behov har konstaterats). Det finns för närvarande minst 45 platser på tre anläggningsboenden. Dessutom används ett anläggningsboende för kvinnor i utsatta situationer med eller utan barn, även om det formellt inte är ett trygghetsboende.

Migrationsverkets uppgift är att tidigt identifiera utsatta personer och tillgodose deras specifika behov. Myndigheten kan hjälpa till med polisanmälningar och kan samverka med socialtjänsten och polisen.

Om en kvinna utsätts för våld kan Migrationsverket vidta följande åtgärder:

- Erbjuder nytt boende på annat håll.
- Sekretessbelägga adressen.
- Erbjuder trygghetsboende i Migrationsverkets regi.
- Erbjuder skyddat boende eller en plats på en kvinnojour för skydd på grund av specifikt våld eller hot, om behoven inte kan tillgodoses på annat sätt. Platser på kvinnojouren kan direktupphandlas. Se ytterligare information i avsnitt 4D för denna typ av boenden nationellt.

Vuxna asylsökande och personer som vistas i Sverige utan nödvändiga tillstånd eller stöd av myndighetsbeslut eller författning har rätt till en kostnadsfri hälsoundersökning och subventionerad akut sjukvård och tandvård och vård som inte kan anstå. Vård enligt smittskyddslagen är gratis. Barn under 18 år erbjuds fullständig hälso- och sjukvård (subventionerad och ofta kostnadsfri), inklusive regelbunden tandvård. Vidare har kvinnor inom dessa kategorier rätt till förebyggande mödrahälsovård som ges av en offentlig vårdgivare, liksom förlossningsvård och preventivmedelsrådgivning.

Vad gäller könsspecifikt stöd och könsspecifika tjänster får sökande kontaktinformation om telefonjouren för stöd och råd vid ett gemensamt informationsmöte kort efter ankomsten och under intervjuer hos Migrationsverket. Migrationsverkets interna nätverk förser personalen med stöd och råd i dessa frågor.

Migrationsverket kallar alla nya asylsökande till ett gruppmöte där information ges av myndighetens personal. Informationen tolkas till de asylsökandes språk. Gruppinformationen handlar bl.a. om asylprocessen, mottagningen av asylsökande, hälso- och sjukvården samt andra rättigheter och skyldigheter. Under mötet finns det möjligheter att ställa frågor. Ett manus har tagits fram så att samma information ges i hela landet. Jämställdhet och våld inom familjen är några av de frågor som behandlas. Det finns faktablad, bl.a. om att bo hos Migrationsverket på flera språk på myndighetens webbplats: <https://www.migrationsverket.se/Ovriga-sidor/Samlade-faktablad.html>.

Migrationsverket erbjuder utbildningsprogram för handläggare och beslutsfattare i asylärenden genom Europeiska stödkontoret för asylfrågors (EASO) moduler ”Intervjutekniker” och ”Kön, könsidentitet och sexuell läggning”. Migrationsverket har en exempelsamling som används i utbildningssyfte. Här ingår ärenden som avser könsspecifika frågor, till exempel ”Kvinnor som hävdar könsrelaterade skyddsbehov” och ”Kvinnor utan manligt nätverk”. Exempelen används som utbildnings- och diskussionsunderlag för anställda. Alla nyanställda får utbildning genom kursen i ”Normkritik”. Utbildning för Migrationsverkets personal i könsrelaterade frågor för såväl nyanställda som erfaren personal ingår i handlingsplanen, se nedan avsnitt E.

Migrationsverkets interna handbok i migrationsärenden (Utlänningshandboken) och interna standarder (styrdokument) ger vägledning i hur bland annat frågan om genus, könsöverskridande identitet eller sexuell läggning kan påverka sökandens förmåga att lägga fram sin sak. Kontaktinformation om stödgrupper och organisationer finns hos asylprövningsenheterna och lämnas på begäran eller när det bedöms vara av intresse för sökanden.

För att garantera likvärdig prövning ska information som ges till kvinnor och män anpassas så att det inte finns några osakliga skillnader på grund av kön. Detta fastslås i ett styrdokument om standard för information i skyddsprocessen.

I enlighet med handlingsplanen för jämställdhetsintegrering 2016 - 2018 (se avsnitt E nedan) har Migrationsverket genomfört en ärendegenomgång för att följa upp kvaliteten i asylprocessen utifrån ett jämställdhetsperspektiv med fokus mot att undersöka hur kvinnors asylskäl utreds. Resultatet presenterades i en intern rapport den 28 november 2016 (dnr 1.3.4–2016–178398). Inom ett urval av 166 asylärenden åberopades könsrelaterad förföljelse i 43 ärenden (26 procent). I de flesta av de 43 ärendena hade kvinnorna åberopat tvångs gifte följt av hedersvåld, könsstympning, våld i hemmet, barnäktenskap, människohandel–prostitution, sexuella övergrepp och ofredanden samt den allmänna situationen för kvinnor i Somalia och Afghanistan. Som ett resultat av genomgången identifierade Migrationsverket ett behov av att utveckla det rättsliga stödet avseende utredning och bedömning av kvinnors asylskäl. Den 26 juni 2017 publicerade Migrationsverket ett rättsligt ställningstagande angående

utredning och bedömning av förföljelse på grund av kön avseende kvinnor. I dokumentet redogörs även för viktigare rättsfall, bland annat från Europadomstolen för de mänskliga rättigheterna. (Dokumentet finns här: <http://lifos.migrationsverket.se/dokument?documentSummaryId=39741>.)

D. *Non-refoulement*

Principen om *non-refoulement* har länge varit en del av svensk lag. Den kommer till uttryck i utlänningslagen: dels i bestämmelserna om uppehållstillstånd för flyktingar och andra skyddsbehövande (Utlänningslagen 4 kap.), dels i bestämmelserna om hinder mot att verkställa beslut om avvisning och utvisning (Utlänningslagen 12 kap.). En utlänning får inte avvisas eller utvisas om utlänningen riskerar att utsättas för förföljelse i mottagarlandet eller inte är skyddad i det landet mot att sändas vidare till ett land där utlänningen löper risk för förföljelser. Här inbegrips könsspecifik förföljelse och förföljelse på grund av kön. Det finns ett absolut förbud mot att verkställa ett avvisnings- och utvisningsbeslut om det finns skälig anledning att anta att utlänningen där skulle vara i fara att straffas med döden eller att utsättas för kroppsstraff, tortyr eller annan omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning.

Om nya hinder mot verkställighet av ett sådant beslut kommer fram eller återopas av sökanden, ska Migrationsverket vidta lämpliga åtgärder: överväga att besluta om inhibition, utreda omständigheterna, bevilja ny prövning eller bevilja uppehållstillstånd. Beslut om ny prövning kan överklagas till en migrationsdomstol (Utlänningslagen 12 kap. 18 och 19 §§).

E. Andra skyddsåtgärder

Migrationsverket har utarbetat en handlingsplan för jämställdhetsintegrering 2016 - 2018 enligt uppdrag i regleringsbrev för 2015 från regeringen. (Dokumentet finns här: Migrationsverkets handlingsplan för jämställdhetsintegrering 2016–2018 <http://www.jamstall.nu/wp-content/uploads/2014/03/Migrationsverkets-handlingsplan-för-jamstalldhetsintegrering-2016-2018-pdf.pdf>.)

Migrationsverkets arbete med jämställdhetsintegrering sker inom ramen för myndighetens ordinarie strukturer. Arbetet med jämställdhetsintegrering har tre mål:

- Kvinnor och män som söker tillstånd får likvärdig prövning, bemötande och service.

- Migrationsverket bidrar till att motverka mäns våld mot kvinnor och hedersrelaterat våld.
- Verksamheten genomsyras av ett jämställdhetsperspektiv.

Exempel på aktiviteter inom ramen för handlingsplanen: Utveckla rutiner för hantering av ärenden där våld i nära relation eller hedersrelaterat våld förekommer. Utveckla metodstöd för att kunna fråga om våld och stötta inom ramen för Migrationsverkets uppdrag. Säkerställa att frågor om mäns våld mot kvinnor samt frågor om hedersrelaterat våld och förtryck är integrerade i ordinarie utredningsmetodik. Genomföra en riskanalys kring hur särskilt utsatta grupper ska uppmärksammas. Genomföra en fördjupad genomgång av ärenden där våld eller annan allvarlig kränkning åberopats i syfte att förbättra handläggning och information.

Migrationsverket har sedan lång tid interna instruktioner rörande bl.a. utsatta asylsökande kvinnor inom mottagningsystemet liksom rättsliga ställningstaganden om kön och asyl. Könnsfrågor och utsatthet bland asylsökande är ämnen som sedan flera år ingår i utbildningen för myndighetens personal. De pågående aktiviteterna inom handlingsplanen kommer att stärka detta arbete.